

Juridiska institutionen

Juristprogrammet, höstterminen 2016

Examensarbete 30 hp

Förbud av religiösa friskolor

En studie av föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse samt barns rätt till religionsfrihet.

Emma Edetoft

Handledare: Sara Stendahl

Examinator:

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

EXAMENSARBETE

Förbud av religiösa friskolor

En studie av föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse samt barns rätt till religionsfrihet.

Emma Edetoft

Juridiska institutionen
Handelshögskolan
Göteborgs Universitet

Förord

Juristprogrammet har varit en resa som med detta arbete går mot sitt slut. Religiösa friskolors vara eller icke vara är mycket aktuellt i samhällsdebatten, vilket har gjort skrivandet av uppsatsen extra intressant.

Jag vill rikta ett särskilt tack till Maria för de toppar och dalar vi delat sedan juristprogrammets första dag och till Oskar för det stöd du alltid gett mig.

Jag vill även tacka Sara Stendahl som bidragit med värdefull reflektion och handledning under arbetets gång.

Emma Edetoft, december 2016.

Innehåll

1. Inledning.....	7
1.1. Syfte och frågeställningar.....	8
1.2. Metod och material.....	9
1.2.1. Metod och material syfte 1	9
1.2.2. Metod och material syfte 2.....	10
1.3. Avgränsningar	13
1.4. Tidigare forskning	13
1.5. Disposition	14
2. När religion krockar med utbildning – en samhällelig kontext.....	15
2.1. Al-Azharskolan	15
2.2 Laboraskolan	17
3. Religiösa friskolor i Sverige.....	19
3.1. Skolreformen 1992 – nya möjligheter för privata aktörer.....	19
3.2. Icke-konfessionell vs. konfessionell utbildning	20
3.2.1. Skolor med offentlig huvudman.....	21
3.2.2. Fristående skolor	22
3.2.3. Kritik riktad mot regleringen kring konfessionella inslag i skolan	23
4. Föräldrars rätt enligt EKMR p1a2.....	25
4.1. Sveriges tidigare reservation mot EKMR p1a2.....	25
4.2. EKMR p1a2.....	26
4.3. Europadomstolens tolkning av EKMR p1a2.....	28
4.3.1. Det belgiska språkmålet – om rätten till undervisning i första meningen.....	29
4.3.2. Kjeldsen m.fl. mot Danmark	30
5. Barns rätt till religionsfrihet	34
5.1. Religionsfrihet i regeringsformen	35
5.1.1. Positiv religionsfrihet	35
5.1.2. Negativ religionsfrihet.....	37
5.2. Religionsfrihet i EKMR	38
5.2.1. Positiv religionsfrihet	38
5.2.2. Negativ religionsfrihet.....	40
5.2.3. Begränsningsmöjligheter och tolkningsutrymme.....	43
5.3. Religionsfrihet i FN:s barnkonvention	44

5.3.1. Artikel 14(1).....	45
5.3.2. Artikel 14(2).....	47
5.3.3 Artikel 14(3).....	50
6. Analys.....	51
6.1. EKMR p1a2.....	51
6.1.1. Rätten till undervisning	52
6.1.2. Rätten för föräldrar	52
6.1.4. Kan religiösa friskolor förbjudas?.....	55
6.2. Religiösa friskolor och barns rätt till religionsfrihet	56
6.2.1. Har barn rätt till religionsfrihet?.....	56
6.2.2. Statens roll.....	59
6.2.3. Positiv religionsfrihet	59
6.2.4. Innebörden av negativ religionsfrihet och religiösa friskolor	60
6.2.4. Bör religiösa friskolor förbjudas?	64
7. Slutsats	67
8. Källförteckning.....	68

Förkortningar och definitioner

Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EKMR p1a2	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, tilläggsprotokoll 1 p1a2.
FB	Föräldrabalk (1949:381)
ICCPR	Förenta nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter
Prop.	Proposition
Religiös friskola	Fristående skola med konfessionell inriktning
RF	Regeringsform (1974:152)
Skoll	Skollag (2010:800)
SOU	Statens offentliga utredningar
TroL	Lag (1998:1593) om trossamfund
UNICEF	Förenta Nationernas barnfond

1. Inledning

Vid millennieskiftet år 2000 skildes Svenska kyrkan helt från staten och det svenska samhället befästes som ett sekulärt sådant. Det kan därmed tänkas att religionen skall vara en privat angelägenhet även finansiellt skild från det offentligt finansierade Sverige men trots detta finansierar skattemedel utbildningar, på såväl förskole- och grund- som gymnasienivå, som har konfessionell inriktning. Den så kallade friskolereformen 1992 gav skolor med enskild huvudman möjlighet att erhålla så kallad skolpeng av offentliga medel för varje elev, vilket givetvis underlättade för privata aktörer att grunda skolor. 1994 fanns det enligt Skolverket 45 fristående grundskolor med konfessionell inriktning, en siffra som nästan 20 år senare hade vuxit till 65.¹ Som huvudregel inom det svenska skolväsendet skall utbildningen i en skola med offentlig huvudman enligt SkoL 1 kap. 6 § vara icke-konfessionell, det vill säga utan religiösa inslag. Däremot tillåts utbildningen i fristående skolor enligt SkoL 1 kap. 7 § ha en konfessionell inriktning, med förbehållet att deltagandet i konfessionella inslag skall vara frivilligt.

De religiösa friskolorna vara eller icke vara är sedan länge en mycket omdebatterad fråga. Av vissa kritiker beskrivs religiösa friskolor som en bidragande faktor till ”etnisk segregation”.² Det var vidare med hänvisning till bristande integration som Liberalerna, med före detta utbildningsminister Jan Björklund i spetsen, i en debattartikel i DN hösten 2016 krävde religiösa friskolors avskaffande. De hänvisade bland annat till att barn får en allt längre startsträcka in i det svenska samhället och menade att skolan aldrig får bli en förlängning av föräldrarnas kulturella och religiösa uppfattningar. Istället anser Liberalerna att den svenska skolan skall vara en fristad från just sådant.³ Ett annat intressant argument mot religiösa friskolor som förts i debatten är att de ”innebär ett intrång i den framtida vuxna religionsfriheten”.⁴ Förbundet Humanisterna anser att man inte kan använda religionsfrihet som ett argument för att tillåta religiösa friskolor. De menar att inte bara föräldrar utan även barn omfattas av religionsfrihet, och att den är direkt hotad om föräldrarna väljer en religiös skola åt sina barn.⁵

Ett ofta återkommande argument i debatten som förts av förespråkare av religiösa friskolor är att Sverige förbundit sig att tillåta religiösa friskolor med hänvisning till EKMR

¹ Skolverkets databas för jämförelsetal. Variabler: Huvudman (fristående skolor på grundskolenivå), Variabler (skolenheter, antal), Indelning (konfessionell) 1994 respektive 2015.

² Erfors, Eric, *Sätt stopp för nya religiösa friskolor*, Expressen, 2015-09-14.

³ Björklund, Jan m.fl., *Vi vill sätta stopp för fler religiösa friskolor i Sverige*, Dagens Nyheter, 2016-09-12.

⁴ Ringqvist, Lena, *Religiösa friskolor farliga*, Svenska Dagbladet, 2005-04-03.

⁵ Dannerfjord, Per, Ericson, Emilia, Gustafsson, Ulf, *Religiösa skolor leder till segregering*, SVT Nyheter Opinion, 2016-07-01.

tilläggsprotokoll 1 artikel 2 (hädanefter EKMR p1a2).⁶ Artikeln stadgar att Europarådets medlemsstater måste respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse. Det råder dock delad mening kring huruvida bestämmelsen fortfarande är aktuell i förhållande till gällande lagstiftning om konfessionella inslag i svenska skolan.⁷ Men om bestämmelsen skall tolkas som en skyldighet för staten att tillåta religiösa friskolor finns det således inte några rättsliga möjligheter att förbjuda dem.

Förevarande uppsats skall röra sig i just denna konflikt mellan religiösa friskolors vara eller icke vara. Ambitionen är att ta ett helhetsgrepp och både besvara frågan om Sverige *kan* förbjuda religiösa friskolor och om de *bör* förbjuda dem utifrån argument som ofta återkommer i debatten. Argumentet som ofta används mot att ett förbud av religiösa friskolor över huvud taget skulle vara möjligt är ovan nämnda bestämmelse om föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse som återfinns i EKMR p1a2. En analys av den bestämmelsen skall förhoppningsvis ge ett svar på om Sverige kan förbjuda religiösa friskolor. Vidare har barns rätt till religionsfrihet, framför allt negativ sådan, valts som argument för ett förbud, vilket innebär att barnets rätt skall utredas för att se om religiösa friskolor strider mot uppfattningen av vad den rätten innebär. Valet föll på barnets rätt till religionsfrihet med motiveringen att staten de jure har två förpliktelser: dels skall den tillgodose barns rätt till religionsfrihet, dels föräldrars rätt i förhållande till sina religiösa övertygelser. En ytterligare dimension av problematik tillförs av att religiösa friskolor finansieras med offentliga medel, vilket således gör frågan om denna avvägning mellan föräldrarnas, barnets och statens intressen mycket intressant.

Frågorna är högaktuella och förhoppningen med arbetet är därför att det skall kunna bidra till en vidare rättslig dimension i debatten.

1.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med förevarande uppsats är att analysera huruvida Sverige *kan* förbjuda religiösa friskolor eller om detta strider mot statens förpliktelse att enligt EKMR p1a2 respektera föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse. Detta skall göras

⁶ Se exempelvis Uvell, Markus, *Obehaglig attack på religiösa friskolor*, SVT Nyheter Opinion, 2016-06-30 och Zetterman, Jacob, *Så svarade Kristdemokraterna om religiösa friskolor*, Dagen, 2016-09-16.

⁷ Se Erfors, Eric, *Sätt stopp för nya religiösa friskolor*, Expressen, 2015-09-14 ”skyddet är redan överspelat i och med skollagens krav på icke-konfessionell undervisning”.

genom att utreda vad EKMR p1a2 innebär och sedan analysera detta i förhållande till lagstiftning kring svensk skola. Det första syftet kan också formuleras enligt följande:

Strider ett avskaffande av SkoL 1 kap. 7 § mot Sveriges förpliktelser enligt EKMR p1a2?

Syftet är vidare att i ljuset av en sådan analys granska huruvida lagstiftningen kring religiösa friskolor strider mot barns rätt till religionsfrihet. Vad uppsatsen främst skall rikta blicken mot är barns rätt att vara fria från religion, det vill säga negativ religionsfrihet. Detta skall göras utifrån bestämmelser om religionsfrihet i regeringsformen, EKMR samt barnkonventionen som sedan skall analyseras i förhållande till SkoL 1 kap 7 §. Utifrån en analys skall sedan ställningstagande göras av huruvida Sverige bör förbjuda religiösa friskolor med hänsyn till barns rätt till religionsfrihet. Det andra syftet kan således ges följande formulering:

Strider SkoL 1 kap. 7 § mot barns rätt till religionsfrihet enligt regeringsformen 2 kap., EKMR artikel 9 och barnkonventionen artikel 14?

1.2. Metod och material

Mot bakgrund av att uppsatsen ämnar behandla två syften skall de behandlas i separata delar för att tydliggöra hur de olika metoderna förhåller sig till syftet i fråga. Därutöver skall en redogörelse och reflektion göras av det material som skall användas i uppsatsen.

1.2.1. Metod och material syfte 1

Då första syftet är att analysera huruvida Sverige kan förbjuda religiösa friskolor med hänsyn till EKMR p1a2 så skall en rättsanalytisk metod användas. För att syftet skall uppfyllas krävs ett fastställande av gällande rätt avseende EKMR p1a2, vilket fordrar en rättsdogmatisk metod. Enligt Sandgren kan det i ett rättnalytiskt arbete ingå att fastställa gällande rätt men att en studie inte stannar där.⁸ Vad utredningen av EKMR p1a2 resulterar i skall därför användas för att analysera artikeln i förhållande till svensk lagstiftning rörande skolväsendet och därigenom besvara frågan om religiösa friskolor kan förbjudas.

I utredningen av EKMR p1a2 skall alltså en rättsdogmatisk metod användas, vilken traditionellt sett behandlar ett begränsat antal källor, i form av lag, förarbeten, praxis och doktrin. Förarbeten till EKMR kommer att ha mindre betydelse för uppsatsen. Generellt sett används förarbeten med försiktighet när Europadomstolen tolkar konventionen då de är svåra att använda och inte

⁸ Sandgren, s. 46.

ger särskilt användbar eller intressant information. Vidare var större delen av de länder som idag är parter till konventionen inte närvarande då den utformades, vilket innebär att förarbetena inte längre kan anses uttrycka parternas vilja.⁹ Däremot kommer de att användas om exempelvis Europadomstolen pekar på dem i en dom eller om de hänvisas till i doktrin. I sådant fall används de inte som förstahandskälla, utan hänvisning sker till domstolen eller den person som behandlat ämnet.

Av desto större betydelse är däremot den praxis som Europadomstolen skapar vid tolkning av artiklarna i EKMR. Mot bakgrund av det kommer således domar från just Europadomstolen att dominera i den rättsdogmatiska utredningen av EKMR p1a2. Två mål har haft särskild betydelse för tolkningen av EKMR p1 a2, nämligen det *belgiska språkmålet*¹⁰ och *Kjeldsen m.fl. mot Danmark*,¹¹ varför dessa kommer att redogöras för mer ingående. De har haft stort inflytande på efterföljande praxis, och principerna i dessa mål har citerats många gånger i senare mål.¹² Även andra rättsfall har använts i syfte att tolka enskilda rekvisit och inte bestämmelsen i sin helhet. Vad gäller doktrin är tillgången av för uppsatsen relevant material inte omfattande, vilket gör att praxis får än större betydelse. Däremot skall doktrin i form av en vetenskaplig artikel användas för att kritisera och belysa olika sätt att se på samma företeelse.

Något som generellt gäller för både syfte 1 och syfte 2 är att sökandet efter relevanta rättsfall har skett i flera källor. Guider sammanställda av Europarådets direktorat för juridisk rådgivning gällande EKMR p1a2 och artikel 9 har varit till stor hjälp eftersom de kortfattat redogör för mål som varit av betydelse på området.¹³ Vidare har målen i sig använts för sökning då domstolen ofta hänvisar till annan praxis. Även böcker, främst Enkvist och Fahlbeck, har bidragit till sökandet samt likaså databasen Karnov.

1.2.2. Metod och material syfte 2

En rättsanalytisk metod skall även användas för uppsatsens andra syfte. Det andra syftet är att utreda vad barns rätt till religionsfrihet, främst negativ sådan, innebär för att sedan analysera det i förhållande till SkoL 1 kap. 7 § som tillåter konfessionella inslag i fristående skolor. Slutsats skall utifrån denna analys sedan försöka dras om huruvida religiösa friskolor strider

⁹ Cameron, s. 79.

¹⁰ Case "Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium" v. Belgium. Nedan kommer detta mål att benämnas som det "belgiska språkmålet" då det är den förkortning som används i litteraturen.

¹¹ *Kjeldsen, Busk Madsen och Pedersen mot Danmark*. Hädanefter kommer detta att benämnas som *Kjeldsen m.fl. mot Danmark* för att ge god läsbarhet.

¹² Se exempelvis *Folgerø och andra mot Norge*, ansökan nr. 15472/02, dom av den 29 juni 2007 samt *Lautsi och andra mot Italien*.

¹³ *Guide to Article 9 – Freedom of Thought, Conscience and Religion* och *Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to education*.

mot barns rätt till religionsfrihet och därmed *bör* förbjudas. Detta ställningstagande till huruvida religiösa friskolor bör förbjudas kan beskrivas som ett rättspolitiskt ställningstagande även om en rättspolitisk metod i sig inte skall användas.

För att nå fram till en analys och ett uppfyllande av syftet skall dock en rättsdogmatisk metod användas för att fastställa gällande rätt, det vill säga vad barns rätt till religionsfrihet innebär. De bestämmelser kring religionsfrihet som skall utredas återfinns i regeringsformen, EKMR och barnkonventionen. Regeringsformen är svensk grundlag och som sådan har den stark ställning i svensk rätt. Lagtexten som stadgar rätten till religionsfrihet i regeringsformen kommer därför att studeras för att skapa en bild av vad religionsfriheten omfattar. För tolkning skall även förarbeten och doktrin behandlas. Då förarbeten och lagtext är mindre utförliga kommer Petré och Ragnemalm samt Bull och Sterzel vara till hjälp för att belysa hur lagstiftningen kan tolkas. I viss mån skall även Enkvist användas i detta syfte. Vidare skall den för uppsatsen enda relevanta dom från Regeringsrätten användas.

EKMR är svensk lag genom inkorporering i Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Lagen trädde i kraft 1995 och både den grundläggande konventionstexten och ändringar samt tilläggsprotokoll avsågs omfattas. Som skäl till inkorporering angavs bland annat att det skulle markera konventionens betydelse och klargöra dess status i Sverige. Vidare skulle det medföra att den enskilda medborgaren får ett starkare skydd för de rättigheter som stadgas i konventionen.¹⁴ Mot bakgrund av det har EKMR således stark ställning i svensk rätt, varför rätten till religionsfriheten skall utredas i konventionen. Precis som nämnts i föregående avsnitt är Europadomstolens praxis av stor betydelse, varför den kommer att ges särskild uppmärksamhet i utredningen av vad rätten till religionsfrihet innebär. Mängden praxis rörande negativ religionsfrihet är däremot begränsad och mot bakgrund av staters rätt till tolkningsutrymme är det inte heller helt säkert hur stort genomslag viss praxis får vid prövning i ett annat land. Därför skall uppsatsen främst fokusera på principer som kan sägas vara gällande i alla medlemsstater avseende omfattningen av artikel 9.

Barnkonventionen å andra sidan är än så länge inte svensk lag, utan Sverige är enbart folkrättsligt bundna av den sedan ikraftträdandet 2 september 1990. Däremot riktar den sig specifikt till barn och är således av stor relevans för förevarande uppsats. På så sätt kompletteras svensk grundlag och EKMR av barnkonventionen för att utröna specifikt hur barns rätt till religionsfrihet skall tolkas. Vidare pågår ett arbete med inkorporering av barnkonventionen i svensk rätt. 2013 tillsattes en utredning som antog namnet Barnrättighetsutredningen, med uppgift att kartlägga hur tillämpningen av lagar och andra föreskrifter stämmer överens med barnets rättigheter enligt barnkonventionen.¹⁵ Mot bakgrund av att regeringen uttalat att de

¹⁴ Prop. 1993/94:117 s. 12.

¹⁵ Dir 2013:35.

ämna ge barnkonventionen ställning som svensk lag fogades ett tilläggsdirektiv till utredningen med uppgift att lämna förslag till lag om inkorporering av barnkonventionen.¹⁶ I februari 2016 lämnade Barnrättighetsutredningen sitt betänkande med förslag till lag om inkorporering av barnkonventionen. De föreslog i samband med det att lagen skall träda i kraft den 1 januari 2018.¹⁷ Därav finns möjligheten att dess ställning i svensk rätt förstärks efter att denna uppsats är skriven, vilket också motiverar att barnkonventionen används i förevarande arbete.

Hur barnkonventionen artikel 14 om religionsfrihet skall tolkas är till viss del otydligt, men föregångare till konventionen, så som ICCPR och EKMR, brukar användas som vägledning. I förevarande uppsats skall EKMR artikel 9 användas som tolkning för vad religionsfrihet i artikel 14 innebär. För vidare resonemang gällande detta ställningstagande se avsnitt 5.3.1. Uppsatsens avsnitt om artikel 14 syftar därav främst till att utröna hur vidsträckt barns rätt till religionsfrihet är i förhållande till deras föräldrar. Vidare skall utländsk doktrin, främst i form av vetenskapliga artiklar, användas för att belysa olika sätt att se på barns rätt till religionsfrihet och kritik riktad mot vissa tolkningar av denna rätt. Därutöver kommer material som inte är rättsligt bindande att användas, främst i form av allmänna kommentarer utfärdade av FN-organ.

Rättskällevärdet av dessa *general comments* har diskuterats i betänkandet *Barnkonventionen blir svensk lag*.¹⁸ Barnrättsutredningen anser att Barnrättskommitténs uttalanden i form av exempelvis *general comments* eller landspecifika *concluding observations* kan ge vägledning till staterna vid tolkning av konventionens bestämmelser. Däremot pekar de på att allmänna kommentarer och rekommendationer m.m. från FN:s konventionsorgan inte har någon klar folkrättslig status och att det därför är svårt att placera dem i den traditionella rättskälleläran. Barnrättsutredningen anser dock att just tolkningarna från dessa organ är en väsentlig del av organens funktion och att konventionsstaterna erkänt dessa organs funktioner genom att tillträda konventionen.¹⁹ Mot bakgrund av detta skall kommentarer och annat material från FN:s organ användas i förevarande uppsats vid tolkning av barnkonventionen. Vidare skall en handbok från UNICEF användas där tolkning av väsentligt material inte görs av andra källor, eller där den kan förstärka ett argument eller en specifik tolkning av något. Däremot skall användningen av denna handbok vara restriktiv med hänvisning till dess låga rättskällevärde. Påpekas skall dock att Sandgren menar att den rättsanalytiska metoden är friare och att i princip alla former av material kan användas för analysen.²⁰ Det är viktigt i förevarande uppsats för att ge ett brett underlag för ett ställningstagande kring huruvida religiösa friskolor bör förbjudas.

¹⁶ Dir 2015:17.

¹⁷ SOU 2016:19.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid., s. 431.

²⁰ Sandgren, s. 45.

1.3. Avgränsningar

Vad gäller barns rätt till religionsfrihet skall inte specifika företeelser i religiösa friskolor behandlas. Det är inte verksamheten som skall utredas utan lagstiftningen kring den, alltså främst Skoll 1 kap. 7 §. Avgränsning görs mot bakgrund av att två religiösa friskolor som varit föremål för debatt behandlas i kapitel 2. Detta skall således inte misstolkas som att moment i dessa skolor skall behandlas för att avgöra om barns rätt till religionsfrihet kränks, utan detta skall utgå från lagstiftningen på området.

1.4. Tidigare forskning

Forskning kring religionsfrihet har till stor del fokuserat på rätten till positiv religionsfrihet och hur denna kan begränsas på olika sätt. Generellt sett har praxis varit framstående i förevarande uppsats, men stöd har givetvis tagits av tidigare forskning där de huvudsakliga verk och artiklar som använts kort beskrivs nedan. Vad gäller EKMR p1a2 har praxis använts i stor utsträckning och tidigare forskning i form av en vetenskaplig artikel av Scolnicov.

Inledningsvis skall Enkvist nämnas, som i *Religionsfrihetens rättsliga ramar* har diskuterat religionsfrihet i förhållande till vissa företeelser så som religiöst motiverad slakt och religiöst motiverad omskärelse. Arbetet är en avhandling där huvudsyftet enligt författaren är att belysa vad RF 2 kap. 1 § 1 st. p. 6 och EKMR artikel 9 omfattar ur ett rättsligt perspektiv.²¹ Fokus i avhandlingen ligger på positiv religionsfrihet, men Enkvist har i vissa avsnitt diskuterat även den negativa aspekten, vilket har varit till hjälp i förevarande uppsats.

Fahlbeck har också behandlat religionsfrihet utifrån ett rättsligt perspektiv i *Bed och arbete*. Fokus ligger där på vilka uttryck och handlingar som omfattas av skyddet för religionsfrihet.²² Främst handlar det om positiv religionsfrihet och rätten att utöva sin religion samt möjligheter till inskränkning. Precis som i Enkvists avhandling har även negativ religionsfrihet behandlats, dock i mindre utsträckning. Fahlbeck behandlar dock en mängd praxis på ett kortfattat och kategoriserat sätt vilket ger en övergripande och inledande bild av hur olika frågor behandlats av Europadomstolen. Detta har hjälpt förevarande uppsats framåt genom att hänvisa till rättsfall för närmare studier.

Vidare har Sundins avhandling inom religionsfilosofi använts, vilken behandlar barnets rätt till religionsfrihet med fokus på barnkonventionen artikel 14. Syftet med studien är inte primärt att gå in på djupet vad gäller barnkonventionens juridiska tillämpning. Sundin lyfter dock

²¹ Enkvist, s. 15.

²² Fahlbeck, s. 9.

tillämpning av den internationella rätten i vissa avseenden för att kunna diskutera relationen mellan föräldrar och barn i förhållande till religionsfrihet.²³

Vad gäller internationell forskning har Van Bueren skrivit om hur barns rätt till mänskliga rättigheter tillgodoses i internationell rätt. Bland annat diskuteras barns rätt till religionsfrihet i boken och hur barnkonventionen kan tolkas. Även Langlaude och Scolnicov skriver om barns rätt till religionsfrihet på internationell nivå, men med ett mer kritiskt förhållningssätt i sin forskning av barn och religionsfrihet.

1.5. Disposition

Inledningsvis skall två exempel ges på mindre fungerande religiösa friskolor som också är återkommande i den aktuella debatten. Detta för att sätta arbetet i en samhällelig kontext och ge en större förståelse för eventuella problem som kan uppstå då religiösa friskolor tillåts bedrivas. Redogörelsen för dessa syftar också till att vara behjälplig vid analysen för att kunna dra paralleller till verkligheten. Därefter skall en redogörelse för svensk lagstiftning rörande religiösa friskolor och konfessionella inslag i dessa göras. En beskrivning av motiven bakom lagstiftningen och statens finansiering av sådana skolor skall ges. Vissa begrepp inom skolväsendet skall också utredas för att en fortsatt diskussion kring religiösa friskolor skall vara möjlig. Detta är nödvändigt för att förstå var i skolan konfessionella inslag får äga rum.

I kapitel 4 och 5 skall sedan den utredning göras av föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse respektive barns rätt till religionsfrihet, vilket krävs för att analysen skall kunna genomföras. En kortare beskrivning av vad som avses med kapitlet i fråga kommer att återfinnas i dess inledning. Detta för att tydliggöra och påminna läsaren om syftet med utredningen som skall genomföras.

Kapitel 6 skall sedan mot bakgrund av de tidigare kapitlen innehålla den analys som krävs för att uppfylla uppsatsens syften, nämligen huruvida Sverige *kan* respektive *bör* förbjuda religiösa friskolor. Att frågan om religiösa friskolor *kan* förbjudas har placerats innan frågan om de *bör* förbjudas motiveras av att svaret på den andra frågan inte skall ses som beroende av svaret på den första. Det kan mycket väl vara så att svaret på den första frågan blir nekande men det har då ingen närmare betydelse för svaret på den andra frågan – det kan fortfarande vara så att de *bör* förbjudas. Kapitel 7 kommer slutligen innehålla en kortare sammanfattning och gemensam slutsats av de båda syften som uppsatsen avser uppfylla.

²³ Sundin, s. 19.

2. När religion krockar med utbildning – en samhällelig kontext

Förevarande kapitel ämnar behandla två religiösa friskolor som är verksamma i Sverige, nämligen Al-Azharskolan och Laboraskolan. Syftet är att belysa svårigheter i tillämpningen av gällande lagstiftning och vilka motsättningar som kan finnas mellan religiösa friskolor och andra normer och värderingar i skolan. Båda skolorna har cirkulerat i samhällsdebatten om religiösa friskolors vara eller icke vara. Självklart finns det religiösa friskolor som bedriver en väl fungerande och transparent verksamhet, men syftet med detta avsnitt är att belysa de problem som *kan* förekomma i religiösa friskolor och som inte förekommer i samma utsträckning i en kommunal skola. Diskussionen kommer att vara kopplad till skollagen och andra styrdokument inom skolväsendet.

2.1. Al-Azharskolan

Få kan ha undgått den debatt kring religiösa friskolor som tog fart i slutet av augusti 2016 då Lärarförbundets tidning *miVida* uppmärksammade att Skolinspektionen beslutat att tillåta könsuppdelade idrottslektioner på Al-Azharskolan.²⁴ Al-Azharskolan är en religiös friskola med muslimsk inriktning som har bedrivit verksamhet sedan 1995.²⁵

Skolan anmäldes 2014 till Skolinspektionen på grund av att de har separata lektioner för flickor och pojkar i ämnet idrott och hälsa. Anmälaren uppgav för Skolinspektionen att denne inte ansåg att uppdelningen var förenlig med varken skollagen eller läroplanens riktlinjer för att motverka traditionella könsmonster.²⁶ Enligt SkoL 1 kap. 5 § skall utbildningen utformas i överensstämmelse med bland annat grundläggande demokratiska värderingar, alla människors lika värde samt jämställdhet. Detta gäller alla former av skolor, såväl kommunala som fristående. Under rubriken *skolans värdegrund och uppdrag* anger läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet att skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Skolan skall enligt läroplanen också aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter.²⁷

Al-Azharskolan försvarade uppdelningen med att en stor del av skolans elever har muslimsk kulturbakgrund och att många skulle utebli från undervisningen om denna vore gemensam för

²⁴ Hagström, Per, *Okej med könsuppdelat av religiösa skäl*, *miVIDA*, 2016-08-26.

²⁵ Al-Azharskolan, *Skolans historia*.

²⁶ Skolinspektionen, beslut dnr 42-2014:4698.

²⁷ *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, s. 8.

pojkar och flickor.²⁸ Detta går knappast att tolka på annat sätt än att separationen av pojkar och flickor grundar sig i religiösa föreställningar om hur könen skall förhålla sig till varandra. De framförde vidare att om lektionerna inte hölls separat skulle barnen inte lära sig simma eller förhålla sig sunt till fysisk träning, vilket enligt skolan skulle kunna få katastrofala följder. Att de faktiskt uppnår kursplansmålen är också viktigare än *hur* de uppnår dem menade Al-Azharskolan.²⁹

I propositionen till den nya skollagen 2010 anger regeringen att skolan tillfälligtvis, om det är rimligt, bör kunna använda gruppindelning för att undvika att känsliga situationer uppstår för enskilda elever eller grupper av elever. De ger exempel på att simundervisning kan vara en sådan del av undervisningen där det är tillåtet att pojkar och flickor skiljs åt, men att undervisningen hela tiden måste bedrivas i enlighet med den värdegrund som finns i läroplanerna.³⁰ Att Al-Azharskolan separerar pojkar och flickor under idrottslektionerna är inte något tillfälligt och handlar inte om enstaka moment i idrottsundervisningen.

Skolinspektionen anförde i sitt beslut att lagstiftningen faktiskt ger utrymme för uppdelning av pojkar och flickor så länge utbildningen är likvärdig och inte strider mot SkoL 1 kap 4, 5, 8 eller 9 §§ eller någon annan skolförfattning. De menar vidare att rektorn har mandat att besluta om sådan uppdelning enligt SkoL 2 kap 10 § och att en uppdelning därmed kan vara godtagbar om utbildningen i övrigt är likvärdig. Att utbildningen skall vara likvärdig regleras i SkoL 1 kap. 9 § och innebär enligt flera propositioner inte att utbildningen måste vara likformig. Regeringen betonar att det finns utrymme för anpassning av undervisningen och organisation av utbildningen i förhållande till behovet hos eleverna. Likvärdighet uppnås däremot genom bland annat mål i skollag, läroplaner, lärarbehörighet, särskilt stöd och kvalitetsgranskning.³¹

Skolinspektionen kom i sitt beslut till slutsatsen att skolan faktiskt tar sitt ansvar för att motverka traditionella könsmonster och att de har lämnat både förklaring till uppdelningen samt information om hur de arbetar i andra ämnen. Detta innebär att Skolinspektionen anser att eleverna får lika tillgång till idrott och hälsa samt likvärdig utbildning och att skolan därmed inte brutit mot skolförfattningarna med anledning av uppdelningen.³²

Kritiken mot Skolinspektionens beslut har varit omfattande och har rört allt ifrån beslutet som sådant till en vidare diskussion om religiösa friskolors existens i största allmänhet. Bland annat menar utbildningsminister Gustav Fridolin att skolor har ett ansvar att jobba mot förlegade könsnormer och att bygga trygga miljöer mellan pojkar och pojkar. För att detta skall kunna göras anser han att pojkar och flickor måste mötas och att man därför inte kan separera elever i

²⁸ Skolinspektionen, beslut dnr 42-2014:4698, s. 2.

²⁹ Ibid.

³⁰ Prop. 2009/10:165 s. 341.

³¹ Prop. 1990/91:18 s. 28 och Prop. 2009/10:165 s. 229.

³² Skolinspektionen, beslut dnr 42-2014:4698, s. 5.

ett helt ämne genom hela grundskolan. Fridolin menar dock inte att skolinspektionen gjort någon felaktig bedömning, utan de har enligt honom handlat utifrån gällande skollag.³³

Det finns också de som är positiva till Skolinspektionens beslut. Sara Delshad, journalist och grundare av Muslimska feminister, menar att det är viktigt att vi ”strävar efter ett samhälle där vi har någon form av övertygelse om att vi vill leva i en tid som är väldigt pluralistisk och värna mångfalden”. Hon anser att en könsuppdelning tydligen kan gynna flickor och att de kan få känna sig trygga och få ”blomma ut sin förmåga”.³⁴

Skolinspektionen påpekar till sist att bedömningen av huruvida en separering baserad på kön är tillåten måste göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.³⁵ Detta har anmärkts på av flera kritiker som menar att det förmodligen hade blivit ett annat beslut om det inte var fråga om en religiös friskola och att uppdelningen baserades på religiösa skäl. Bland annat har sådan åsikt förts fram av professor Håkan Larsson som forskar om flickors och pojkars villkor i ämnet idrott och hälsa. Han menar att skolan bör hjälpa elever som upplever obehag i könsblandade situationer att umgås på ett jämbördigt sätt. Håkan anser vidare att uppdelning gör att eleverna inte får möjlighet att lära sig att behandla medmänniskor som individer, utan i första hand som könsvarer. ³⁶

2.2 Laboraskolan

Laboraskolan är en religiös fristående skola med kristen inriktning och drivs av en rörelse som kallar sig Plymouthbröderna. Skolan startade sin verksamhet hösten 2007, då de efter flera avslag slutligen fått godkänt att driva skola av länsrätten. Enligt skolan själva är det fråga om en skola som är öppen för alla men i realiteten är det endast barn till Plymouthbröder som går i den.

Plymouthbröderna är ett kristet samfund som i Sverige år 2012 hade cirka 400 medlemmar. De utmärker sig framför allt genom viljan att leva avskilt från samhället och av många anses samfundet vara en sekt där omvärlden saknar insyn i deras liv.³⁷ Medlemmar i samfundet får inte se på tv, lyssna på radio eller använda datorer, vilket gör deras avskildhet från samhället stark. Enligt Plymouthbröderna är det mannen i familjen som bestämmer och kvinnan är därmed underställd honom.³⁸

³³ Eriksson, Niklas, *Fridolin om könsuppdelad skolidrott: Inte acceptabelt*, Aftonbladet, 2016-08-29.

³⁴ Svensson, H, Anna, *S-politikern: ”Man vrider klockan tillbaka”*, SVT nyheter, 2016-08-29.

³⁵ Skolinspektionen, beslut dnr 42-2014:4698, s. 5.

³⁶ Hagström, Per, *Okej med könsuppdelat av religiösa skäl*, miVIDA, 2016-08-26.

³⁷ Gustafsson, Göran. Plymouthbröderna. *Nationalencyklopedin*.

³⁸ Nilsson, s. 39 f.

Eftersom skolplikt enligt Skoll 7 kap. 2 § gäller för alla barn som är bosatta i Sverige var Plymouthbrödernas barn fram till 2007 tvungna att gå i kommunal skola. Innan Laboraskolan startade fanns det således en större möjlighet för barn som växte upp i församlingen att se världen utanför. Tidningen Dagen har intervjuat John, en man som vuxit upp inom Plymouthbröderna men som senare tog sig ur. Laboraskolan fanns inte när han själv var i skolåldern och han kan nu i efterhand konstatera att den kommunala skolan var en viktig ventil för honom ut mot samhället.³⁹

Under en tillsyn av Laboraskolan som Skolinspektionen gjorde 2014 uppgav lärarna att elevernas begränsade möjligheter att söka information på internet innebär svårigheter att nå alla mål i läroplanen. Enligt tillsynens beslut finns en filtrering av vad som får läsas samt en policy som anger listor på lärprogram och säkra internetsidor, vilka godkänts av bland annat styrelsen för skolan. Eleverna får enligt Skolinspektionen inte heller ha tillgång till någon sökmotor på internet och de måste ha tillsyn av en lärare när datorerna används. Vidare pekar en lärare på svårigheterna att undervisa elever med denna bakgrund och uppger att ”man får säga, så här tror forskarna, man kan tro på olika sätt”.⁴⁰ Enligt läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan skall skolan vara öppen för skilda uppfattningar och att de förs fram. Undervisningen skall också vara saklig och allsidig.⁴¹ Mot bakgrund av lärarnas uppgifter ansåg Skolinspektionen att det leder till svårigheter att nå läroplanens mål om allsidig undervisning.⁴²

Bristerna var fler än de som tagits upp här men sammanfattningsvis kan konstateras att Laboraskolan var föremål för omfattande kritik. Efter beslutet besökte Skolinspektionen skolan ytterligare gånger samt krävde kompletteringar och förtydliganden angående vissa förbättringar. De nådde därefter slutsatsen att Laboraskolan vidtagit tillräckliga åtgärder för att avhjälpa påtalade brister.⁴³

Det kan dock ifrågasättas hur uppriktiga de vidtagna åtgärderna är. I en granskning som TV 4:s Kalla Fakta gjorde 2012 yttrar sig flera före detta anställda på Laboraskolan, men också nuvarande rektorn samt styrelseordföranden ställer upp på intervjuer. En före detta lärare som kallas ”Maria” berättar att lärarna är som marionetter. Hon beskriver att lärarna kallas för världsliga då de inte tillhör rörelsen, att de inte är att lita på och att deras världsbild är skev. Att bedriva en saklig och allsidig undervisning i den miljön anser hon vara omöjligt. ”Maria” anser inte heller att Skolinspektionen har lyckats med sin granskning och hon menar på att eleverna vet vad de skall säga till dem.⁴⁴

³⁹ Zetterman, Jacob. *Plymouthbröderna styrde hela hans liv*, Dagen, 2014-12-02.

⁴⁰ Skolinspektionen, beslut dnr 44-2014:3160, s. 6.

⁴¹ *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, s. 8 och *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola*, s. 6.

⁴² Skolinspektionen, beslut dnr 44-2014:3160, s. 6.

⁴³ Skolinspektionen, beslut dnr 44-2014:3160 – Uppföljning, s. 1 f.

⁴⁴ Kalla fakta. Del 7 – Plymouthbröderna.

3. Religiösa friskolor i Sverige

Följande kapitel skall redogöra för de nya möjligheter som skapades för friskolor i samband med skolreformen 1992 samt bakomliggande motiv. Vidare skall begreppen *utbildning* och *undervisning* behandlas då de har stor betydelse för det utrymme som föreligger gällande religiösa inslag. I detta inkluderas det som kan ses som en huvudregel, nämligen bestämmelsen om att utbildningen i skolor med offentlig huvudman skall vara icke-konfessionell. Därefter skall motsvarande stadgande gällande friskolor granskas närmare för att se på skillnader mellan de olika formerna.

3.1. Skolreformen 1992 – nya möjligheter för privata aktörer

Som ovan nämnts möjliggjorde friskolereformen 1992 för privata aktörer att starta offentligt finansierade friskolor. Innan dess fanns en möjlighet för godkända fristående skolor att ansöka om statsbidrag som sedan prövades av regeringen. Vid tidpunkten för systemets reformation fanns det 20 religiösa friskolor som genom regeringens godkännande var berättigade till statsbidrag.⁴⁵ Numera finns det 65 religiösa friskolor som alltså helt och hållet är offentligt finansierade.

Det grundläggande syftet med reformen var att ge friskolorna förutsättningar att verka på i princip samma villkor som de kommunala skolorna.⁴⁶ Det poängterades också på flera ställen i propositionen att syftet var att åstadkomma största möjliga frihet för barn och föräldrar att välja skola. Detta motiverades med att det i ett fritt samhälle är viktigt att kunna välja vilken utbildning ens barn skall få och att det är en grundläggande princip i internationella konventioner.⁴⁷ Här antas att regeringen delvis syftar på EKMR p1a2, vilken stadgar en rätt för föräldrar i förhållande till deras barns utbildning.

Numera föreligger därför en rätt för enskilda att efter ansökan godkännas som huvudmän för de skolformer som räknas upp i SkoL 2 kap. 5 §. Statens skolinspektion (Skolinspektionen) är de som enligt SkoL 2 kap. 7 § handlägger ärenden om godkännande av enskild huvudman. Till skillnad från innan skolreformen, då fristående skolor först ansökte om godkännande och därefter om statsbidrag, innebär den nya regleringen att ett godkännande av Skolinspektionen i sig berättigar till bidrag. Kommuner är de som i sin tur skall fördela resurser till utbildning inom skolväsendet efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov, enligt SkoL 2 kap.

⁴⁵ Prop. 1991/92:95 s. 6.

⁴⁶ Ibid., s. 7.

⁴⁷ Ibid., s. 8.

8a §. Detta gäller såväl till skolor med enskilda huvudmän som till kommunernas egna verksamheter. En förutsättning för godkännande är enligt propositionen att utbildningen håller fullgod kvalitet vad gäller kunskaper och färdigheter. Hänvisning gjordes också till en tidigare proposition där det betonas att skolans verksamhet skall präglas av de grundläggande värderingar om demokrati, tolerans och jämlikhet som det svenska samhället bygger på.⁴⁸ Regeringen menar också att en skola rimligen inte skall godkännas om den brister i öppenhet och insyn eller ägnar sig åt ensidig indoktrinering.⁴⁹

Vidare har sedan 2010 års skolreform gällt att friskolor enligt SkoL 1 kap. 11 § skall följa samma läroplan som skolor med offentlig huvudman. En läroplan är en förordning, beslutad av regeringen, som bland annat beskriver normer, värden och kunskapsmål samt elevernas ansvar och inflytande.⁵⁰ Någon liknande bestämmelse fanns inte tidigare, utan de bestämmelser som fanns om läroplaner i respektive skolformsförordning gällde bara offentliga huvudmän. Regeringen pekar dock i propositionen på att skollagen redan stadgar att fristående skolor måste svara mot de allmänna mål och den värdegrund som gäller för utbildningen inom det offentliga skolväsendet. Mot bakgrund av detta ansåg regeringen inte att det faktum att läroplaner skall gälla för alla skolformer innebär någon väsentlig förändring för fristående skolor i förhållande till vad som redan gällde.⁵¹ Nuvarande läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet stadgar bland annat att skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Vidare skall undervisningen vara saklig och allsidig och föräldrar skall kunna vara förvissade om att deras barn inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen.⁵²

3.2. Icke-konfessionell vs. konfessionell utbildning

Lagstiftning rörande svensk skola skiljer på begreppen *utbildning* och *undervisning*. Undervisning beskrivs i SkoL 1 kap. 3 § p. 8 som ”målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden”. Utbildning å andra sidan är ”den verksamhet inom vilken undervisning sker utifrån bestämda mål” enligt SkoL 1 kap. 3 § p. 9. Vissa påpekanden har gjorts om att det föreligger otydligheter i gränsdragningen mellan dessa två begrepp, vilket även regeringen håller med om i propositionen. Däremot menar regeringen att även om en exakt

⁴⁸ Prop. 1982/83:1 s. 19 f.

⁴⁹ Prop. 1991/92:95 s. 12.

⁵⁰ Skolverket, *Vad styr verksamheten?* 2013.

⁵¹ Prop. 2009/10:165 s. 231 f.

⁵² *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, s. 8.

gränsdragning inte låter sig göras är det ändå värdefullt att begreppen definieras på detta sätt i lag.⁵³

Enligt propositionen syftar undervisningen till att elever skall inhämta samt utveckla både kunskaper och värden. Dessa värden skall enligt propositionen utgå från skolans värdegrund, vilken vilar på grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna. Precis som lagtexten uttrycker markerar regeringen att undervisningen skall ske under ledning av lärare eller förskollärare beroende på vilken verksamhet det handlar om.⁵⁴

Begreppet utbildning däremot framställs som en övergripande term som beskriver all den verksamhet som omfattas av målen i skolförfattningarna. Det är enligt regeringen ett begrepp som är vidare än undervisning och som även kan omfatta annan verksamhet än undervisning. Det kan exempelvis vara verksamhet som sker vid lägerskolor, utflykter eller under praktik. I begreppet utbildning innefattas också de konfessionella inslag som tillåts i fristående skolor.⁵⁵ Åtskillnaden mellan begreppen är således viktig för att förstå var de religiösa inslagen får ta plats i en fristående skola.

3.2.1. Skolor med offentlig huvudman

Utbildningen vid en skola med offentlig huvudman skall enligt SkoL 1 kap. 6 § vara icke-konfessionell. Vad som avses med begreppet *icke-konfessionell* är inte definierat i lag, vilket kan innebära vissa svårigheter vid tillämpning av bestämmelsen. Enligt nationalencyklopedin betyder konfessionell ”bekännelsestroen” eller ”som avser religiös bekännelse”.⁵⁶ Detta får tolkas som följer: För att ett inslag i skolan skall anses vara av konfessionell art skall det handla om att eleverna bekänner sig till en viss religion, så som genom bön. Det går också att utläsa från propositionen att vid fördjupning i en specifik religion skall undervisningen vara icke-konfessionell vilket enligt regeringen innebär att undervisningen skall vila på vetenskaplig grund samt vara saklig och allsidig. Detta anser regeringen innebär att det inte får förekomma några som helst inslag av bekännande art.⁵⁷

Notera att det i SkoL 1 kap. 6 § är det vidare begreppet *utbildning* som används. Detta innebär således att konfessionella inslag inte skall förekomma alls i en skola med offentlig huvudman. Givetvis omfattar inte detta krav det obligatoriska ämnet religionskunskap som inte handlar om fördjupning i endast en religion eller har några andra inslag av konfessionell art.

⁵³ Prop. 2009/10:165 s. 218 f.

⁵⁴ Ibid., s. 217 f.

⁵⁵ Ibid., s. 218.

⁵⁶ Konfessionell, *Nationalencyklopedin*.

⁵⁷ Prop. 2009/10:165, s. 227.

Bestämmelsen trädde i kraft i samband med reformen av skollagen 2010 och någon motsvarighet fanns inte i den äldre versionen av skollagen.⁵⁸ Däremot har det sedan 1995 funnits regler i läroplanerna om att undervisningen i en skola med offentlig huvudman skall vara icke-konfessionell. När reglerna från läroplanerna sedan fördes in i skollagen byttes däremot begreppet undervisning ut mot utbildning, alltså det vidare begreppet.⁵⁹ Detta kan således ses som en skärpning i riktning mot att skolan skall vara en plats fri från diverse religiösa inslag.

Enligt propositionen innebär bestämmelsen i sin helhet att huvudmannen för skolan har ansvar för att barnen inte ensidigt blir påverkade i olika trosfrågor. Det finns dock fortfarande möjlighet att erbjuda elever fördjupning inom en specifik religion genom exempelvis det individuella valet i gymnasieskolan eller elevens val i grundskolan. En förutsättning för detta är alltså att utbildningen skall vara icke-konfessionell.⁶⁰ Regeringen poängterar också att bestämmelserna om konfessionella inslag riktar sig till huvudmännen för utbildningen. Detta hindrar således inte att elever i kommunala skolor ägnar sig åt exempelvis aktiviteter på raster som har konfessionella inslag. Regeringen menar att utrymmet för sådana aktiviteter får avgöras utifrån bland annat allmänna regler om yttrandefrihet.⁶¹

3.2.2. Fristående skolor

Undervisningen i fristående skolor skall likt i kommunala skolor vara icke-konfessionell enligt Skoll 1 kap. 7 §. Utbildningen i en sådan skola får däremot enligt samma paragraf ha en konfessionell inriktning under förutsättning att deltagandet i konfessionella inslag är frivilligt. Enligt propositionen finns det utrymme att i utbildningen anordna exempelvis andakter, bönestunder eller fördjupning i den egna trosläran, så som konfirmationsläsning. Det går också att utläsa av propositionen att det inte föreligger något hinder för religiösa symboler eller liknande i skolans inredning.⁶²

Regeringen pekar vidare i propositionen på RF 2 kap. 23 § som stadgar att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av EKMR. Precis som nämndes i inledningen till detta arbete innehåller första tilläggsprotokollet i EKMR en bestämmelse om undervisning. Dels gäller enligt p1a2 att ingen får förvägras rätten till undervisning, dels att staten skall respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa eller

⁵⁸ Prop. 2009/10:165 s. 635, ”Paragrafen saknar motsvarighet i 1985 års skollag.”

⁵⁹ Ibid., s. 635 f.

⁶⁰ Ibid., s. 636.

⁶¹ Ibid., s. 227.

⁶² Ibid., s. 226.

filosofiska övertygelse. Enligt regeringen innebär p1a2 i princip en rätt att inrätta privata skolor men att staten samtidigt kan ställa krav på undervisningens standard och innehåll samt på lärarnas kompetens.⁶³

Regeringen anser således mot bakgrund av ovanstående att den föreslagna bestämmelsen om att fristående skolor får ha en konfessionell inriktning stämmer överens med Sveriges åtaganden enligt EKMR. De pekar på att det finns en skillnad mellan en offentlig skola och en med konfessionell inriktning och att valet att gå i den senare är frivilligt. På grund av att det är frivilligt skall det också vara möjligt att tillåta utrymme för konfessionell verksamhet under skoldagen.⁶⁴

Vidare gäller också att konfessionella inslag skall vara frivilliga för barnet. För underåriga barn utövas bestämmanderätten i deras personliga angelägenheter av deras vårdnadshavare enligt Föräldrabalken (FB) 6 kap. 11 §. Vårdnadshavare skall enligt det stadgandet ta större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål i takt med stigande ålder och utveckling. Enligt regeringen är det lämpligt om beslut om deltagande i konfessionella inslag sker vid terminsstart, men att ett sådant ställningstagande naturligtvis kan omprövas.⁶⁵ De menar vidare att frågan om frivillighet närmare löses hos varje huvudman lokalt på ett sätt som praktiskt fungerar i verksamheten i det enskilda fallet. Den konfessionella verksamheten får ges utrymme under skoldagen och enligt propositionen kan det vara naturligt att alla elever närvarar, men att de som inte vill väljer att vara passiva, exempelvis på så sätt att de inte deltar i bön.⁶⁶

3.2.3. Kritik riktad mot regleringen kring konfessionella inslag i skolan

Värt att notera är att bestämmelserna gällande konfessionella inslag i fristående skolor fick kritik av flera remissinstanser. Statens skolverk ansåg att förslaget var bra men att tillämpningen kommer att bli svår med tanke på den otydlighet som råder vad gäller gränsdragningen mellan utbildning och undervisning.⁶⁷ Diskrimineringsombudsmannen hade inga invändningar mot förslaget men efterlyste däremot ett förtydligande av vad det innebär att utbildningen är icke-konfessionell. Detta då diskrimineringsombudsmannen ansåg att det finns inslag i skolor med offentlig huvudman som kan uppfattas som konfessionella.⁶⁸

Vidare avvisade Lärarnas Riksförbund och Piteå kommun förslaget och ansåg att all utbildning, oavsett huvudman, skall vara icke-konfessionell. Denna kritik lämnades även av SECO

⁶³ Prop. 2009/10:165 s. 226.

⁶⁴ Ibid., s. 226.

⁶⁵ Ibid., s. 226.

⁶⁶ Ibid., s. 226.

⁶⁷ Ibid., s. 224 f.

⁶⁸ Ibid., s. 225.

(Sveriges elevråds centralorganisation) och Karlstads universitet som menade att möjligheten till konfessionella inslag i utbildningen är svårförenlig med dess vetenskapliga grund. SECO ansåg dessutom att det bör tydliggöras att konfessionella inslag i skolan inte kan utgöra en del av utbildningen med hänsyn till religions- och föreningsfriheten.⁶⁹

Vad gäller begreppen ”icke-konfessionell”, ”konfessionell inriktning” och ”konfessionella inslag” anförde Lagrådet att de är av så avgörande betydelse att de bör definieras i lagen. Regeringen ansåg däremot att begreppen är väl etablerade och har funnits dels i 1985 års skollag men också i läroplaner utan att vara definierade och utan att det skapat några problem av större art.⁷⁰

⁶⁹ Prop. 2009/10:165 s. 225.

⁷⁰ Ibid., s. 227.

4. Föräldrars rätt enligt EKMR p1a2

Som nämndes i inledningen råder det delade åsikter kring huruvida Sverige kan förbjuda religiösa friskolor eller inte med hänsyn till EKMR p1a2. Därav skall förevarande kapitel ägnas åt en utredning av vad EKMR p1a2 innebär och hur långt föräldrars rätt till respekt för sina religiösa och filosofiska övertygelser sträcker sig. Detta skall i kapitel 6 analyseras i förhållande till svensk lagstiftning för att avgöra huruvida föräldrars rätt enligt artikeln skall tolkas som en skyldighet för staten att tillåta religiösa friskolor eller om Sverige *kan* förbjuda dem.

Som kort bakgrund till bestämmelser i internationell rätt som kräver att staten skall respektera föräldrars religiösa och filosofiska övertygelse skall sägas att de ursprungligen inte var baserade varken på barnets eller föräldrarnas rättigheter. De tillkom med avsikt att skydda minoriteters önskan att bevara sina traditioner till nästa generation.⁷¹ Denna föräldrarätt finns även stadgad i andra internationella dokument men EKMR är inkorporerad i svensk rätt och har således störst betydelse för Sverige.⁷²

4.1. Sveriges tidigare reservation mot EKMR p1a2

Det första tilläggsprotokollet till EKMR ratificerades av Sverige 22 juni 1953 och trädde därefter i kraft 18 maj 1954. Vid ratificeringen av protokollet reserverade sig Sverige gentemot p1a2 och sade sig inte kunna medge föräldrar rätt att med hänvisning till sin religiösa eller filosofiska övertygelse låta sina barn befrias från skyldigheten att delta i delar av de allmänna skolornas undervisning. De yttrade också att befrielse från skyldigheten att delta i de allmänna skolornas kristendomsundervisning endast kan medges för barn med annan trosbekännelse än Svenska kyrkans, för vilka en tillfredsställande religionsundervisning ansågs vara anordnad på annat sätt.⁷³

Reservationen togs dock bort i samband med inkorporeringen av EKMR i svensk rätt. I sitt betänkande hänvisade Fri- och rättighetskommittén till målet *Kjeldsen m.fl. mot Danmark* där domstolen uttalat att p1a2 inte hindrar att information eller kunskap om religiösa och filosofiska frågor förmedlas i den obligatoriska undervisningen, under förutsättning att det sker på ett objektivt, kritiskt och pluralistiskt sätt.⁷⁴ I målet fäste domstolen också vikt vid att det fanns alternativ till undervisning i offentliga skolor, genom privata skolor eller hemundervisning. Fri- och rättighetskommittén hänvisade därefter till att svensk lag kräver att skolundervisning skall

⁷¹ Scolnicov, s. 260.

⁷² Se exempelvis ICCPR artikel 18(4) och ICESCR artikel 13(3).

⁷³ Prop. 1953:32 s. 11 och Prop. 1993/94:117 s. 42

⁷⁴ Se Prop. 1993/94:117 s. 42 samt *Kjeldsen m.fl. mot Danmark*.

vara just objektiv samt att möjlighet till fullgörande av skolplikt finns i friskolor eller genom hemundervisning och ansåg mot bakgrund av detta att den svenska reservationen skulle återkallas.⁷⁵

Ärkebiskopen var remissinstans och hänvisade till barnkonventionens artiklar 28-30 som bland annat stadgar att barn har rätt till undervisning som utvecklar respekt för mänskliga rättigheter och fostran i en anda av förståelse, fred och tolerans. Ärkebiskopen menade att ett återtagande av reservationen skulle kunna leda till ”särlösningar som riskerar att öka segregeringen och reducera förutsättningarna för tvärkulturell och tvärreligiös förståelse i det svenska samhället”, vilket skulle strida mot barnkonventionen.⁷⁶

Regeringen fäste vikt både vid ovan nämnda danska mål samt vid kommissionens synsätt i ett klagomål mot Sverige. Kommissionen pekade nämligen i detta klagomål på att det grundläggande är barns rätt till undervisning och föräldrars rätt till respekt för sin religiösa eller filosofiska övertygelse skall ses i ljuset av denna rättighet. Därav ansåg regeringen inte att ett återkallande skulle kunna medföra det som Ärkebiskopen var rädd för och därmed återkallades reservationen.⁷⁷

4.2. EKMR p1a2

Bestämmelsen innehåller två meningar och reglerar dels rätten till undervisning, dels föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.⁷⁸ P1a2 lyder i sin helhet:

Ingen får förvägras rätten till undervisning. Vid utövandet av den verksamhet som staten kan ta på sig i fråga om utbildning och undervisning skall staten respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

⁷⁵ Prop. 1993/94:117 s. 42 f.

⁷⁶ Ibid., s. 43.

⁷⁷ Ibid., s. 45.

⁷⁸ Vad gäller begreppen *undervisning* och *utbildning* så är den svenska översättningen till viss del inkonsekvent i förhållande till den engelska texten som lyder: ”No person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching...”. Här visas således att den svenska översättningen i första meningen översätter ”education” till ”undervisning”. I andra meningen översätts däremot ”education” till ”utbildning”. I svensk rätt skiljer sig begreppen åt, vilket kan ses i avsnitt 3.2. Detta kan medföra en förvirring kring vad som avses i EKMR. Jag anser dock att ”education” syftar på det vidare begreppet ”utbildning” som således enligt mig används på rätt sätt i andra meningen. För att undvika förvirring skall dock begreppen användas så som de görs i EKMR:s svenska översättning. Det vill säga när rätten enligt första meningen behandlas skall ”undervisning” användas och när rätten i andra meningen åsyftas skall både ”utbildning” och ”undervisning” användas.

Rätten till undervisning i första meningen omfattar enligt Europadomstolens praxis såväl undervisning i grundskola som i gymnasium och högre utbildning.⁷⁹ Detta innebär att bestämmelsen inte enbart riktar sig till barn utan även vuxna individer. Vidare bär staten ansvaret för både offentliga och privata skolor och ansvaret för rätten till undervisning enligt artikeln kan inte delegeras till privata institutioner eller individer.⁸⁰ Staten har heller ingen skyldighet att subventionera någon speciell form av undervisning, något som vidare skall behandlas i avsnitt 4.3.2.⁸¹

Att staten skall *respektera* föräldrars rätt enligt andra meningen har enligt Europadomstolen en större betydelse än att staten skall ”erkänna” eller ”ta i beaktande” denna föräldrarätt. Förutom att meningen i huvudsak innebär en negativ förpliktelse för staten medför användandet av ordet respektera att staten i viss mån även kan åläggas positiva förpliktelser, vilket dock inte skall behandlas närmare i förevarande uppsats.⁸²

Andra meningen stadgar en rättighet för *föräldrar* vilket har tolkats relativt brett av domstolen. Innebörden av ordet föräldrar är inte begränsat till mamma och pappa utan kan också innefatta i vart fall mor- och farföräldrar.⁸³ Mot bakgrund av att det är föräldrarna som skyddas av artikelns andra mening innebär det enligt Europadomstolen att ett barn inte kan anses vara ett offer för ett brott mot denna del av artikeln.⁸⁴ Att det är föräldrars religiösa och filosofiska övertygelse som skall respekteras och inte barnens menar Scolnicov kan bero på att föräldrarna ses som ombud för det trossamfund de tillhör. Däremot anser Scolnicov att tillkomsten av barnkonventionen artikel 14 som ger barnet en egen religionsfrihet bör medföra en förändring. Hon menar att det vore mer riktigt att, i enlighet med den syn man har på barn i dag, ändra så att rätten att välja utbildning istället formuleras som barnets rättighet och inte föräldrarnas.⁸⁵

Vidare diskuterar Scolnicov det faktum att mänskliga rättigheter generellt sett garanterar individens autonomi och fria val. Mot bakgrund av det anser hon att det är oklart hur en mänsklig rättighet kan garantera en individs rätt att bestämma över någon annans val och handlingar. Scolnicov jämför detta med rätten till familj som bland annat återfinns i EKMR artikel 8 och pekar på att denna rättighet liknar föräldrars rätt att bestämma över barns utbildning i enlighet med sina egna övertygelser då det handlar om relationer mellan människor. Även om de liknar varandra i den aspekten innebär rätten till familj ändå inte en rätt att

⁷⁹ Se *Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to education* p.12 som hänvisar till *Cyprus v. Turkey*, *Leyla Sahin v. Turkey* och *Mürsel Eren v. Turkey*.

⁸⁰ Se *Kjeldsen m.fl. mot Danmark*.

⁸¹ Se också *Verein gemeinsam lernen mot Österrike*, ansökan nr. 23419/94, beslut av kommissionen, den 6 september 1995, där kommissionen konstaterar att det inte föreligger någon positiv skyldighet för staten att finansiera någon specifik form av utbildning.

⁸² *Campbell och Cosans mot Storbritannien*, p. 37 a.

⁸³ *Lee mot Storbritannien*, p. 122-125.

⁸⁴ *Eriksson mot Sverige*, p. 93.

⁸⁵ *Scolnicov*, s. 263.

bestämma över någon annans handlingar eller val.⁸⁶ Mot bakgrund av detta menar Scolnicov att uppfattningen av att mänskliga rättigheter bygger på individens autonomi talar emot att ge föräldrar en exklusiv rätt att bestämma över sina barns religiösa identitet genom utbildning.⁸⁷

Vad gäller tolkningen av *övertygelser* har Europadomstolen uttalat att det inte är synonymt med varken ”åsikter” eller ”idéer” så som uttrycks i EKMR artikel 10. Snarare skall EKMR artikel 9 användas som vägledning då domstolen menar att övertygelser är mer besläktat med ordet *tro*. Vad som avses med det är åskådningar som uppnår en viss nivå av slagkraftighet och sammanhållning samt är allvarligt menade och viktiga för individen.⁸⁸

På området utbildning och undervisning har Europadomstolen i målet *Lautsi och andra mot Italien* konstaterat att p1a2 skall ses som *lex specialis* i förhållande till artikel 9. Så är det i vart fall då tvisten rör statens skyldighet enligt den andra meningen i p1a2. De pekar dock på att bestämmelsen skall läsas i ljuset av dels första meningen, dels artikel 9 som både innehåller en rätt att inte tillhöra en religion samt ett krav på staten att vara neutral och opartisk.⁸⁹ I målet var fråga om en sökande, Lautsi, vars två barn gick i offentlig skola i Italien. Ett krucifix var fäst på väggen i varje klassrum på skolan, något som Lautsi ansåg strida mot föräldrarätten i p1a2 och religionsfriheten i artikel 9.⁹⁰ Europadomstolen konstaterar i sin dom att när det gäller utbildning och undervisning är p1a2 i princip *lex specialis* i förhållande till artikel 9.

Mot bakgrund av det granskade Europadomstolen klagomålet i huvudsak utifrån just andra meningen i p1a2. Domstolen kom fram till att huruvida kors skall vara tillåtna i skolor eller inte faller inom staternas tolkningsutrymme (*margin of appreciation*) och de ansåg därmed att myndigheterna i Italien inte hade kränkt Lautsis rätt enligt p1a2. De ansåg inte heller att artikel 9 aktualiserades på något annat sätt.⁹¹

4.3. Europadomstolens tolkning av EKMR p1a2

Precis som beskrivits ovan innehåller artikeln två delar. Dels rätten till undervisning, dels föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse. Vad gäller tolkningen av dessa båda delar har två rättsfall varit framstående, nämligen det så kallade *belgiska språkmålet* och *Kjeldsen m.fl. mot Danmark*. Precis som beskrivits i avsnitt 1.2.1 så har

⁸⁶ Scolnicov, s. 265.

⁸⁷ Ibid., s. 266.

⁸⁸ Campbell och Cosan mot Storbritannien, p. 36.

⁸⁹ Lautsi och andra mot Italien, p. 59-60.

⁹⁰ Ibid., p. 29.

⁹¹ Ibid., p. 76-77.

principerna i dessa mål citerats i flertalet efterföljande rättsfall, varför de får anses som gällande.⁹²

4.3.1. Det belgiska språkmålet – om rätten till undervisning i första meningen

I målet var fråga om tre föräldrapar av belgisk nationalitet som ansökt om Europadomstolens prövning både för sig själva och för sina barn. Föräldrarna var fransktalande och ville att deras barn skulle undervisas i franska. De klagade bland annat på att den belgiska staten inte tillhandahöll utbildning på franska i någon av de kommuner där de bodde. Föräldrarna påpekade också att staten därmed tvingar dem att placera sina barn i lokala skolor, något som strider mot deras vilja. Föräldrarna ansåg att den belgiska staten därigenom brutit mot artikel 8, 14 samt p1a2. Här skall de viktiga principer som domstolen stadgade presenteras.

I domen konstaterades att trots den första meningens negativa formulering i p1a2 ("ingen får förvägras") skall den anses innehålla en rättighet, eftersom artikeln uttrycker just en *rätt till* undervisning. Denna rättighets innehåll och hur långt den sträcker sig var innan det *belgiska språkmålet* oprövat. Europadomstolen menade att den negativa formuleringen innebär att staterna inte medger en rätt till undervisning som på något sätt skulle medföra en skyldighet för dem att tillhandahålla alla möjliga former av utbildning finansierade eller subventionerade av offentliga medel. Detta är också något som domstolen ansåg vara bekräftat i förarbeten till föreliggande tilläggsprotokoll.⁹³

Vad gäller omfattningen av rätten till undervisning menade domstolen att man måste ta bestämmelsens syfte i beaktande. De pekade på att alla stater vid antagandet av tilläggsprotokollet redan erbjöd ett offentligt utbildningssystem, och att det därför inte kan anses vara en skyldighet att upprätta ett sådant som avses med artikeln. Det som åsyftas är snarare att alla inom medlemsstatens jurisdiktion skall ha rätt till den undervisning som erbjuds vid den givna tidpunkten.⁹⁴ Rätten till undervisning kräver reglering av staten, men domstolen menade att denna reglering kan variera över tid beroende på samhällets och individernas behov och resurser. Vidare pekade Europadomstolen på att konventionen innebär en balans mellan samhällets intresse och respekt för mänskliga rättigheter, där det senare skall ges särskild vikt.⁹⁵

Europadomstolen behandlade även närmare EKMR artikel 14, vilken stadgar ett förbud mot diskriminering. De rättigheter som anges i konventionen skall enligt artikeln säkerställas utan

⁹² Se exempelvis *Folgerø och andra mot Norge*, ansökan nr. 15472/02, dom av den 29 juni 2007 samt *Lautsi och andra mot Italien*.

⁹³ Mål om vissa aspekter rörande lagstiftningen kring språkanvändningen inom utbildning i Belgien (min översättning) mot Belgien (nedan benämnt "Belgiska språkmålet"), p. 3 under "The law, 1B".

⁹⁴ Belgiska språkmålet, 1B, p. 3.

⁹⁵ *Ibid.*, 1B, p. 5.

någon form av åtskillnad på de grunder som är uppräknade däri. I förhållande till denna artikel konstaterade domstolen i *det belgiska språkmålet* att personer inom en medlemsstats jurisdiktion inte kan kräva att en särskild form av undervisning skall anordnas. Däremot gäller att om en stat redan har inrättat någon form av särskild undervisning får de inte vidta diskriminerande åtgärder i form av särskilda antagningskrav till undervisningen som strider mot artikel 14.⁹⁶

Den andra meningen i p1a2, det vill säga föräldrarätten, ansågs dock av domstolen inte ha någon betydelse i *det belgiska språkmålet*. Detta då ordalydelsen anger att religiösa och filosofiska övertygelser omfattas, något som domstolen ansåg inte kan innefatta föräldrars språkliga preferenser. Något brott mot föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en sådan undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse förelåg således inte.⁹⁷

4.3.2. Kjeldsen m.fl. mot Danmark

Förevarande mål har sitt ursprung i tre separata ansökningar som förenades på grund av deras inneboende likheter.⁹⁸ Ansökningarna gjordes av tre danska föräldrapar med barn i den danska statliga grundskolan, där föräldrarna motsatte sig att obligatorisk sexualundervisning skulle integreras i flera ämnen i skolundervisningen.

Enligt dansk lagstiftning vid den tiden hade alla barn rätt till fri utbildning i statliga grundskolor, samtidigt som föräldrarna inte var tvungna att placera sina barn där, utan kunde låta sina barn gå i privata skolor alternativt undervisa dem hemma.⁹⁹ Undervisningen i hemmet eller i privata skolor var dock tvungen att behandla samma obligatoriska ämnen och ha jämförbar kvalitet med statliga skolor. Något godkännande krävdes ej innan sådan alternativ utbildning började bedrivas, men däremot kontrollerades den av danska skolkommissionen i enlighet med gällande lagstiftning. Dessutom subventionerade den danska staten privata skolor med 85 % av deras kostnader under förutsättning att de hade mer än 20 elever totalt samt inte mindre än 10 elever per klass.¹⁰⁰

27 maj 1970 antogs en lag i Danmark som sade att sexualundervisning skall utgöra en integrerad del av undervisningen samt att detta skall ske på ett sätt som utbildningsministern vidare specificerar.¹⁰¹ Utbildningsministern utfärdade en exekutiv order 15 juni 1972 vilken angav

⁹⁶ Belgiska språkmålet, 1B, p. 9.

⁹⁷ Ibid., 1B, p. 6.

⁹⁸ Kjeldsen, Busk Madsen och Pedersen mot *Danmark* (nedan benämnt ”Kjeldsen m.fl. mot Danmark”), p. 14.

⁹⁹ Kjeldsen m.fl. mot Danmark p. 15.

¹⁰⁰ Ibid., p. 18.

¹⁰¹ Ibid., p. 22.

närmare vad som skulle gälla för undervisningen. Bland annat stadgades just att undervisningen skall vara integrerad i olika ämnen samt att en allmän översikt av de ämnen som sexualundervisning täcker skall göras i de senare skolåren. Föräldrar kunde efter ansökan till skolans rektor låta sina barn befrias från den allmänna översikten, dock omfattades inte den integrerade delen av undervisningen av denna befrielse rätt.¹⁰² Trots att grundskoleutbildningen i privata skolor i princip var tvungen att täcka alla de obligatoriska ämnen som förekom i statliga skolor var sexualundervisning undantaget. Privata skolor var därmed fria att själva bestämma om de ville anpassa sin undervisning till de regler som gällde för statliga skolor på det området.¹⁰³

Alla de tre sökanden ansåg att sådan obligatorisk och integrerad sexualundervisning som införts genom 1970 års lag stred mot deras kristna tro och att det därmed innebar ett brott mot statens förpliktelse att respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse enligt EKMR p1a2. Paret Kjeldsen åberopade för sin del också EKMR artikel 8, 9 och 14.¹⁰⁴ Kommissionen hänsköt målet till Europadomstolen och uppmanade dem att avgöra om integrerad och därmed obligatorisk sexualundervisning i statliga grundskolor i Danmark strider mot föräldrarnas rättigheter i EKMR, främst vad avser artikel 8, 9 och 14 samt p1a2.

Den danska regeringen hävdade inledningsvis att p1a2 inte gäller statliga skolor. Europadomstolen menade däremot att andra meningen i p1a2 är bindande för staten i utövandet av all den verksamhet den påtar sig i fråga om utbildning och undervisning. Detta gäller också organisering och finansiering av offentliga skolor. Domstolen pekade också på att andra meningen måste läsas tillsammans med den första, vilken stadgar rätten till undervisning. Det är på denna rättighet som föräldrars rätt till respekt för deras filosofiska och religiösa övertygelse baseras. Den första meningen skiljer inte mellan privata och statliga skolor, vilket således andra meningen inte heller skall anses göra.¹⁰⁵ Europadomstolen fastslog vidare att förarbeten till artikeln ostridigt visar att det föreligger en rätt att etablera privata skolor. De pekade dock på att förarbetena inte blottar någon avsikt att gå längre än att just skydda den rättigheten. Den text som slutligen antogs stadgar inte uttryckligen någon sådan rätt och mycket material visar att man såg ett behov av att även i statliga skolor respektera föräldrars filosofiska och religiösa övertygelse. Enligt domstolen är syftet med andra meningen att skydda möjligheten till pluralism i skolan vilket är grundläggande i ett demokratiskt samhälle oavsett skolform. Mot bakgrund av ovanstående kom domstolen till slutsatsen att de danska statliga skolorna inte faller utanför p1a2.¹⁰⁶

¹⁰² Kjeldsen m.fl. mot Danmark, p. 31.

¹⁰³ Ibid., p. 34.

¹⁰⁴ Ibid., p. 44.

¹⁰⁵ Ibid., p. 50.

¹⁰⁶ Ibid., p. 50.

I andra hand hävdade den danska staten att om p1a2 även gäller statliga skolor innebär andra meningen i den artikeln enbart att föräldrar har rätt att befria sina barn från konfessionell undervisning. Detta höll dock inte domstolen med om utan hävdade att p1a2 inte tillåter att man skiljer på religiös undervisning och andra ämnen. Staten måste således respektera föräldrarnas filosofiska och religiösa övertygelser genom hela utbildningssystemet.¹⁰⁷

Europadomstolen pekade vidare på att p1a2 skall läsas som en helhet och att första meningen är den dominerande. De hänvisade till det *belgiska språkmålet* och konstaterade att staterna måste garantera dem som befinner sig inom deras jurisdiktion tillgång till den undervisning som finns vid den aktuella tidpunkten. Den andra meningen är enligt domstolen ett bihang till denna grundläggande rätt till undervisning. Europadomstolen pekade också på att föräldrar är de primärt ansvariga för sina barns utbildning och undervisning och att det är i utövandet av denna plikt gentemot sina barn som föräldrar kan kräva att staten skall respektera deras religiösa och filosofiska övertygelse. Domstolen ansåg således att föräldrarnas rättighet svarar mot ett ansvar som är nära kopplat till rätten till undervisning.¹⁰⁸ Dessutom pekade domstolen på att alla bestämmelser i EKMR måste läsas tillsammans. De båda meningarna i p1a2 måste läsas i ljuset av varandra men också i förhållande till artikel 8, 9 och 10.¹⁰⁹

Domstolen ansåg vidare att fastställande av läroplaner faller inom medlemsstaternas kompetens. Frågor om deras lämplighet är ingenting som domstolen anser sig kunna döma över, då det både skiljer sig åt mellan medlemsstaterna samt förändras över tid. P1a2 förhindrar inte att staten förmedlar information eller kunskap av religiös eller filosofisk art genom undervisning eller utbildning. Den tillåter inte heller föräldrar att motsätta sig integrering av sådan i skolan då det i praktiken skulle leda till att undervisningen blev ogenomförbar. Däremot innebär artikeln enligt domstolen att staten vid fullgörandet av sina uppgifter rörande utbildning och undervisning måste tillse att kunskap som finns med i läroplanen förmedlas på ett objektivt, kritiskt och pluralistiskt sätt. Statens syfte med utbildningen får inte vara indoktrinering på ett sådant sätt att det inte respekterar föräldrars religiösa och filosofiska övertygelser. Enligt domstolen utgör det den gräns som staten inte får överskrida.¹¹⁰

Europadomstolen konstaterade gällande fallet att den undervisning som ges i sexualundervisning är ämnad att ge korrekt kunskap i ämnet på ett objektivt och vetenskapligt sätt. De menade att enskilda lärare inte kan ges uppgiften att på eget bevåg utesluta vissa delar av undervisningen som skulle kunna strida mot någons religiösa eller filosofiska övertygelse då det skulle bli en fråga om avvägning mellan olika värden. Vad den danska staten anser att elever skall lära sig är enligt domstolen visserligen av moralisk art, men då kunskapen är generell anser de inte att staten överskridit någon gräns för vad som kan anses vara av allmänt

¹⁰⁷ Kjeldsen m.fl. mot Danmark, p. 51.

¹⁰⁸ Ibid., p. 52.

¹⁰⁹ Ibid., p. 52.

¹¹⁰ Ibid., p. 53.

intresse i en demokratisk stat. Lagstiftningen syftar inte till att indoktrinera elever och påverkar inte heller föräldrars rätt att ge sina barn råd eller guida dem i enlighet med sin egna religiösa eller filosofiska övertygelse.¹¹¹

Domstolen kom mot bakgrund av ovanstående till slutsatsen att lagstiftningen som Danmark antagit inte bryter mot de förpliktelser som åligger staten enligt p1a2. Domstolen framhöll dock i detta sammanhang att Danmark erbjuder föräldrar en betydande möjlighet att placera sina barn i privata skolor där regleringen kring sexualundervisning är annorlunda, vilka dessutom kraftigt subventioneras av danska staten.¹¹² De menade i detta hänseende att trots att föräldrar möjligen har svårigheter att placera sina barn i sådana skolor på grund av privata omständigheter, så som avstånd till skolan i fråga, var alternativet till statliga skolor något som inte kunde förbises i förevarande fall.¹¹³

Vad gäller de övriga artiklar som de sökande ansåg att Danmark brutit mot fastslog Europadomstolen att en tolkning i enlighet med ovanstående är förenlig inte bara med de artiklarna utan också med konventionen i sin helhet som ett instrument för att främja de ideal och värden som finns i ett demokratiskt samhälle.¹¹⁴

¹¹¹ Kjeldsen m.fl. mot Danmark, p. 54.

¹¹² Ibid., p. 54.

¹¹³ Ibid., p. 50.

¹¹⁴ Ibid., p. 53.

5. Barns rätt till religionsfrihet

Religionsfriheten är en opinionsfrihet och kan delas upp i en positiv del och en negativ del. Den positiva religionsfriheten garanterar exempelvis en rätt att utöva den religion man har valt genom gudstjänst eller andra ritualer. Motsatsvis innebär den negativa religionsfriheten till exempel rätten att inte bekänna sig till en tro eller att inte tvingas tillkännage den tro man innehar. Fahlbeck anser att användandet av *positiv* och *negativ* i detta sammanhang är olyckligt. Detta då det som benämns som positivt kan uppfattas som något gott och det som anges som negativt kan uppfattas som något dåligt och mindre skyddsvärd. Han pekar dock på att praxis är strikt värdeneutral i detta avseende och att varken den positiva eller negativa religionsfriheten skall anses som mer viktig.¹¹⁵ I förevarande uppsats skall dock positiv och negativ religionsfrihet användas då dessa ändå får anses vedertagna som begrepp.

Syftet med förevarande avsnitt är att utreda barns rätt till religionsfrihet för att därefter analysera vad den innebär och ta ställning till huruvida religiösa friskolor strider mot den framtagna uppfattningen. Huvudsyftet är att utreda huruvida barns rätt till negativ religionsfrihet, det vill säga rätten att slippa religion, kränks av religiösa friskolor, varför fokus kommer att vara på den negativa aspekten av respektive lagstiftning. Det är dock omöjligt att endast presentera den negativa religionsfriheten då de två sidorna delvis överlappar varandra, varför en kortare redogörelse skall göras även för den positiva religionsfriheten.

De tre olika delarna i förevarande kapitel skall behandla religionsfrihetens reglering i regeringsformen, EKMR och barnkonventionen. I Sverige har religionsfriheten varit skyddad i grundlag sedan 1809 års regeringsform som tillämpades ända tills den nuvarande regeringsformen trädde i kraft 1974.¹¹⁶ I propositionen till den nya regeringsformen påpekades att man i grundlag bör sträva efter att reglera ett begränsat antal fri- och rättigheter som allmänt anses vara av särskild betydelse och religionsfriheten ansågs vara en sådan.¹¹⁷ Till en början var religionsfriheten i 1974 års regeringsform en relativ rättighet, vilket innebär att den gick att inskränka genom vanlig lag. Detta ändrades däremot relativt omgående vilket behandlas nedan.

I ett europeiskt hänseende sattes religionsfriheten i ett annat perspektiv efter de grymheter som begicks mot bland annat det judiska folket under andra världskriget. När arbetet med EKMR påbörjades var det FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna som utgjorde grunden. Målet var inte att skapa nya rättigheter utan snarare att ta fram ett rättsligt bindande dokument med fri- och rättigheter som redan var erkända i medlemsstaterna, däribland rätten till religionsfrihet.¹¹⁸ Definitionen av rättigheterna i EKMR har gjorts generella för att de både skall

¹¹⁵ Fahlbeck, s. 146.

¹¹⁶ Enkvist, s. 50.

¹¹⁷ Prop. 1973:90 s. 195.

¹¹⁸ Cameron, s. 42.

fungera i olika typer av samhällen samt vara hållbara över tid. Europadomstolens tolkningar är därför viktiga och de har påpekat att EKMR är ett levande dokument som måste tolkas i ljuset av de förhållanden som råder för stunden.¹¹⁹

Varken regeringsformen eller EKMR har ett specifikt barnperspektiv men är likväl tillämpliga på barn. Genom barnkonventionen fick barn dock för första gången egna rättsligt bindande rättigheter i en konvention som riktar sig till barn under 18 år. Barnkonventionen antogs den 20 november 1989 av FN:s generalförsamling och trädde därefter i kraft den 2 september 1990. Sverige ratificerade barnkonventionen 1990 som ett av de första länderna, och i egenskap av konvention är den folkrättsligt bindande. I konventionen stadgas att barn har rätt till religionsfrihet. Däremot innehåller den också bestämmelser om att föräldrar har rätt att leda sina barn då de utövar denna religionsfrihet, vilket skall behandlas nedan.

5.1. Religionsfrihet i regeringsformen

Regeringsformens skydd för religionsfrihet återfinns i två separata paragrafer. Detta på grund av att de så kallade positiva och negativa delarna av religionsfriheten är separerade från varandra. Därav skall de även i denna uppsats behandlas i två avsnitt nedan.

5.1.1. Positiv religionsfrihet

RF 2 kap. 1 st. 1 § p. 6 stadgar den positiva religionsfriheten och lyder:

Var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

Precis som nämnts ovan är religionsfriheten i regeringsformen en absolut rättighet.¹²⁰ Detta innebär att den inte kan inskränkas på något sätt utan att grundlagen ändras. Mot bakgrund av att religionsfriheten ibland innehåller andra friheter så som yttrandefrihet som i sig är inskränkingsbar, så anförde regeringen att ett absolut skydd för religionsfriheten kunde leda till en felaktig uppfattning om skyddets styrka. I propositionen går dock vidare att utläsa att alla handlingar som ger uttryck för en annan frihet skall ses som en sådan och inte som ett uttryck för religionsfrihet, vilket såklart begränsar vidden av religionsfrihet som en absolut rättighet. Regeringen menade också att de moment i religionsfriheten som inte hämtar inslag från andra

¹¹⁹ Cameron, s. 80.

¹²⁰ Se RF 2 kap. 20 § p. 1 e contrario.

friheter, så som enskild religionsutövning, inte bör underkastas några begränsningar alls, varför det beslutades att den positiva religionsfriheten skulle ges ett absolut skydd.¹²¹

Att *var och en* är tillförsäkrad religionsfrihet har varit gällande sedan 2010 års ändringar av regeringsformen. Tidigare var det bara svenska medborgare som omfattades av RF 2 kap., även om icke svenska medborgare gavs i princip samma skydd. Skillnaden var att en del av rättigheterna kunde begränsas för den gruppen. Regeringen ansåg att utgångspunkten skulle vara att det framgår av RF 2 kap att skyddet gäller både svenska och icke svenska medborgare, vilket det numera gör i och med ändringen.¹²² Vidare framgår av propositionen *En reformerad grundlag* att regeringsformens bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter är utformade så att de gäller oavsett ålder.¹²³ Däremot bidrar inte regeringsformen till tolkningen av barns rätt till religionsfriheten på något annat sätt än att just konstatera dess generella tillämpning på alla människor.

Religionsfriheten i RF 2 kap. 1 st. 1 § p. 6 gäller vidare endast *gentemot det allmänna*. Det allmänna omfattar dels de normgivande organen, dels de verkställande organen så som myndigheter, domstolar och ibland också privaträttsligt organiserade objekt som utför myndighetsutövning. Regleringen riktar sig således endast till offentliga organ och andra kapitlets rättighetsreglering innehåller i betydande omfattning direktiv för normgivningen.¹²⁴

Vad gäller begreppet *religion* regleras det varken i lagtext eller förarbeten. Precis som Enkvist konstaterar är det också sparsamt kommenterat i doktrin.¹²⁵ I *Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar* menar författarna att det i första hand är de stora religionerna så som kristendom, islam, buddhism och judendom som åsyftas samtidigt som mindre kända religioner också åtnjuter samma grundlagsskydd som dem. De pekar också på att ett kriterium verkar vara att åskådningen bärs upp av en övertygelse, av tro, och att denna är inriktad på målsättningar, som går utöver det alldagligt jordiska.¹²⁶

Vad det innebär att *utöva* en religion ges inte heller någon rättslig definition i lagtexten eller närmare beskrivning i förarbeten. Enligt ordalydelsen kan religionsfriheten te sig relativt omfattande med hänsyn till begreppet *utöva*. Däremot skall alla religiösa handlingar som innefattar någon av de andra opinionsfriheterna, så som yttrandefrihet eller mötesfrihet, anses falla utanför religionsfriheten och hänföras till just dessa friheter istället. Enligt Bull och Sterzel är utövandet i regeringsformens mening i hög grad liktydigt med att *tro*. Precis som redogjorts för ovan skall varje handling som ger uttryck för denna tro skall ses som en sådan och inte som ett utövande av religionen. Bull och Sterzel menar dock på att med hänsyn till att utövande rent

¹²¹ Prop. 1975/76:209 s. 115.

¹²² Prop. 2009/10:80 s. 149.

¹²³ Ibid., s. 187.

¹²⁴ Jermsten, *Regeringsform* (1974:152), Lexino 2016-01-30, kap. 5.

¹²⁵ Enkvist, s. 87.

¹²⁶ Petrén och Ragnemalm, s. 47.

språkligt sett kan ske på många olika sätt förutom att tro, så leder det till en del tolkningsproblem vad gäller omfattningen av begreppet.¹²⁷

5.1.2. Negativ religionsfrihet

RF 2 kap 2 § å andra sidan reglerar den negativa religionsfriheten, det vill säga frihet från religion, och paragrafen lyder som följer:

Ingen får av det allmänna tvingas att ge till känna sin åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Inte heller får någon av det allmänna tvingas att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan meningsyttring eller att tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning som avses i första meningen.

I förevarande paragraf gäller, likt ovanstående, det stadgade skyddet mot *det allmänna*. Att som barn kräva av sina föräldrar att vara fri från religion i den privata sfären är således inte möjligt med stöd i bestämmelsen. Den negativa religionsfriheten har vidare getts ett absolut skydd, det vill säga ingen möjlighet till inskränkning av rättigheten föreligger. Likt den positiva delen av religionsfriheten gäller skyddet alla, det vill säga oavsett ålder.

Bestämmelsen innebär ett skydd mot *tvång*. Gällande vad som i bestämmelsen specifikt kan kopplas till religionsfrihet innebär första meningen ett skydd mot att tvingas tillkänna sin åskådning i religiöst avseende och i andra meningen ett skydd mot tvång att tillhöra ett trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning. Med åskådning avses enligt Bull och Sterzel ett sammanhängande komplex av åsikter.¹²⁸

Begreppet tvång syftar i bestämmelsen på en situation där den enskilde utsätts för hot, våld eller liknande påtryckningar för att avslöja sina åsikter.¹²⁹ I ett rättsfall från 1984 behandlas begreppet tvångs betydelse i RF 2 kap. 2 §. Frågan i målet handlade om att Socialnämnden i Malmö kommun lämnat godkännande till att barnen i kommunens förskole- och fritidsverksamhet skulle delta i ett så kallat fredståg. Som en förutsättning för sitt godkännande anförde Socialnämnden att föräldrarna måste tillfrågas om barnens medverkan. En av föräldrarna ansåg att Socialnämnden inte hade kompetens att besluta att alla barn skulle medverka i ett politiskt demonstrationståg, då denne menade att kommunen skall ha en neutral ställning i politiskt laddade frågor. Föräldern ansåg det vidare problematiskt att inga alternativa sysselsättningar anordnats för de barn som inte skulle delta i fredståget, varför hela frågan blev föremål för kommunalbesvär. Regeringsrätten poängterade att varje medborgare är skyddad

¹²⁷ Bull och Sterzel, s. 72.

¹²⁸ Ibid., s. 74.

¹²⁹ Ibid., s. 74.

mot tvång att delta i demonstration enligt RF 2 kap. 2 §. Eftersom deltagande i demonstrationen gjorts beroende av föräldrarnas medgivande ansåg de däremot att Socialnämndens beslut inte stod i strid med den bestämmelsen.¹³⁰

5.2. Religionsfrihet i EKMR

Nedan skall rätten till positiv och negativ religionsfrihet i EKMR:s mening behandlas samt möjligheterna att inskränka friheten. Trots att den praxis som behandlas innehåller diskussioner kring begränsningar av religionsfriheten är avsnittet om möjligheter till begränsningar placerat sist, det vill säga i avsnitt 5.2.3. För den som vill tillägna sig den kunskapen först hänvisas således dit.

I EKMR artikel 1 återfinns reglerna om vem som är skyldig att garantera de fri- och rättigheter som konventionen stadgar. Dessutom ger artikeln upplysning om vilka som skyddas av konventionen och lyder:

De höga fördragsslutande parterna skall garantera var och en, som befinner sig under deras jurisdiktion, de fri- och rättigheter som anges i avdelning I i denna konvention.

Av vad som kan utläsas av ordalydelsen är det alltså konventionsstaterna som skall garantera att rättigheterna i EKMR efterlevs. Förpliktelsen som åligger staterna riktar sig dels folkrättsligt till övriga konventionsstater, dels internrättsligt gentemot de enskilda medborgarna. På vilket sätt staterna skall se till att rättigheterna garanteras anges inte närmare men normalt sker det genom lagstiftning och i rättstillämpningen.¹³¹ Ett klagomål måste således rikta sig mot staten och en individ kan inte klaga till Europadomstolen och hävda att en annan individ brutit mot någon artikel i konventionen.¹³²

5.2.1. Positiv religionsfrihet

EKMR artikel 9(1) stadgar rätten till religionsfrihet och lyder:

Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt

¹³⁰ RÅ 1984 2:52.

¹³¹ Se Karnov Internet, Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna bilaga 1, artikel 1, not 2, den 24 november 2016.

¹³² Cameron, s. 50.

eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.

Första meningen i artikel 9(1) nämner tre friheter, nämligen tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. De två första friheterna måste dock skiljas från religionsfriheten. Andra ledet i första punkten pekar på att religionsfriheten innebär en frihet att byta religion eller tro samt att utöva denna. Tankefriheten och samvetsfriheten ingår dock inte i detta utan ges ingen särskild rätt till utövande. Däremot är det enligt andra punkten endast utövandet av religion eller tro som får underkastas begränsningar i lag. Tankefrihet och samvetsfrihet kan därmed ses som två friheter som inte får underkastas begränsningar, men samtidigt ges de ingen särskild rätt att utövas.

Begreppet religion är inte definierat varken i konventionstexten eller till fullo i domstolens praxis. Europadomstolen har däremot i flera avgöranden, det senaste från 2013, uttryckt ett antal punkter som kan ses som vägledande i frågan av vad som når upp till definitionen av en religion eller tro. Enligt domstolen skall övertygelsen eller tron uppnå en viss nivå av slagkraftighet, sammanhållning samt vara allvarligt menad och viktig för individen.¹³³ Att innebörden av religion eller tro inte definieras anser dock Fahlbeck vara positivt då ”meningslös ordväxling och meningslösa ordkrig om exakta definitioner undviks helt”.¹³⁴

Artikel 9 brukar delas upp i något som kommit att kallas *inre religionsfrihet (forum internum)* och *yttre religionsfrihet (forum externum)*. Den inre religionsfriheten handlar om att inneha en religion, tro eller samvete och är absolut, det vill säga inte inskränkingsbar. Yttre religionsfrihet handlar å andra sidan om själva utövandet av religionen, vilket går att begränsa under de förutsättningar som anges i artikel 9(2). Denna uppdelning har använts av Kommissionen och Europadomstolen samt går att återfinna i doktrin avseende religionsfrihet i EKMR.¹³⁵

Vad gäller just den yttre religionsfriheten, det vill säga rätten att utöva sin religion, går den att utläsa av ordalydelsen i artikel 9(1). Till skillnad från RF 2 kap. 1 § 1 st p. 6 anges vad som kan anses vara utövning inom ramen för artikeln. Domstolen har i sin tolkning av vad ett utövande har för innebörd i artikelns mening varit ganska generös. Europadomstolen använder sig av och till av en så kallad ”nödvändighetsprincip” som ursprungligen utarbetades av Kommissionen. Enligt denna princip skall det finnas en klar och tydlig koppling mellan den inre tron och själva manifestationen, för att det skall anses vara utövande i bestämmelsens mening.¹³⁶

¹³³ Eweida och andra mot Storbritannien, p. 81.

¹³⁴ Fahlbeck, s. 138.

¹³⁵ Enkvist, s. 109.

¹³⁶ Ibid., s. 113.

5.2.2. Negativ religionsfrihet

Till skillnad från RF 2 kap. 2 § innehåller EKMR inget uttalat skydd för den negativa religionsfriheten, det vill säga frihet från religion. Däremot har Europadomstolen genom praxis markerat att även negativ religionsfrihet skall anses omfattas av artikeln. Den negativa religionsfriheten är dock prövad i begränsad omfattning då målen oftast berör frågor om när individer anser att staten inskränkt deras rätt att *utöva* sin religion, så som att bära slöja i offentliga miljöer.¹³⁷ De för uppsatsen relevanta rättsfall där Europadomstolen ändock fastställer denna rätt skall behandlas nedan.

I målet *Kokkinakis mot Grekland* slog Europadomstolen för första gången fast att artikel 9 även skyddar rätten till negativ religionsfrihet. Målet handlar om Minos Kokkinakis som föddes in i en ortodox familj på Kreta men som gick med i Jehovas vittnen 1936. 1986 besökte Kokkinakis och hans fru en kvinna för att berätta om Jehovas vittnen varpå kvinnans man tillkallade polis som hämtade paret Kokkinakis.¹³⁸ De två åtalades för proselytism vilket var ett brott enligt grekisk strafflag vid den tiden och fälldes i första instans i Grekland.¹³⁹ Efter överklagande frikändes fru Kokkinakis men mannen ansågs fortfarande vara skyldig till brottet. I Högsta domstolen angav Kokkinakis att straffbeläggandet av proselytism strider mot religionsfriheten som finns stadgad i Greklands konstitution. Högsta domstolen ansåg dock inte att straffbeläggandet strider mot konstitutionen, de angav till och med att det är fullt kompatibelt med konstitutionen.¹⁴⁰

Mot bakgrund av Högsta domstolens dom klagade Kokkinakis till Europadomstolen och angav huvudsakligen att det faktum att han dömts för proselytism strider mot EKMR artikel 9, det vill säga hans rätt till religionsfrihet.¹⁴¹ Kokkinakis menade att förbudet mot proselytism inte var förenligt med konstitutionen och att det innebar att troende människor påfördes en rad förbud och hot om straff. Kokkinakis ansåg vidare att strafflagen tillämpades selektivt av myndigheter och domstolar och att de aldrig skulle ”ge sig på” en ortodox kristen på samma sätt.¹⁴² Den grekiska regeringen angav att det föreligger religionsfrihet i Grekland, vilket bland annat medger en rätt att försöka påverka andra människors tro. Skillnaden mellan en sådan påverkan och proselytism är däremot att proselytism är användandet av vilseledande och omoraliska medel så som att utnyttja en persons låga intellekt.¹⁴³

¹³⁷ Se exempelvis *Leyla Sahin mot Turkiet*, ansökan nr. 44774/98, dom av den 10 november 2005.

¹³⁸ *Kokkinakis mot Grekland*, p. 7.

¹³⁹ Nationalencyklopedin, proselytism. ”Proselytism (av proselyt), verksamhet för att vinna anhängare; särskilt om kristna samfund försök att locka över medlemmar av andra samfund till sitt eget. Ordet har en negativ klang.”

¹⁴⁰ *Kokkinakis mot Grekland*, p 8-11.

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 28.

¹⁴² *Ibid.*, p. 29.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 30.

Europadomstolen inledde med att förklara att artikel 9 är ett av de grundläggande fundamenten för ett demokratiskt samhälle. De påpekade vidare att religionsfriheten är en av de viktigaste beståndsdelarna som krävs för att människor skall kunna skapa en identitet som troende. Vidare ansåg Europadomstolen att artikel 9 inte bara är till för de som tror utan även är en viktig bestämmelse för ateister, agnostiker, skeptiker och de som väljer att inte tillhöra någon religion alls.¹⁴⁴ Det som Europadomstolen konstaterar här är således att negativ religionsfrihet omfattas av artikel 9, trots att det inte uttryckligen stadgas i bestämmelsen.

Domstolen konstaterade sedan att rätten att utöva sin religion i enlighet med artikel 9 i princip innebär en rätt att försöka övertyga sin granne genom exempelvis undervisning.¹⁴⁵ Frågan Europadomstolen därefter ställde sig var om den grekiska strafflagen kunde anses vara en sådan tillåten inskränkning som anges i artikel 9(2). Europadomstolens prövning av artikel 9(2) saknar relevans för förevarande uppsats. Däremot kan konstateras att fängelsedomens inte ansågs vara proportionerlig i förhållande till syftet med den, varför Europadomstolen konstaterade att ett brott mot artikel 9 förelåg.¹⁴⁶

Nästföljande viktiga mål rörande rätten till negativ religionsfrihet är *Buscarini och andra mot San Marino*.¹⁴⁷ Målet rörde tre ansökningar till Europadomstolen av tre personer som hade blivit valda till parlamentet i San Marino. De begärde kort efter valet tillåtelse att svära in sig i parlamentet utan att hänvisa till den religiösa text som återfanns i eden (I swear on the Holy Gospels...).¹⁴⁸ Som stöd för deras begäran angav de en bestämmelse i San Marinos rättighetsstadga samt EKMR artikel 9, vilka båda garanterar rätten till religionsfrihet.¹⁴⁹ De tilläts att svära eden i skriftlig form där referensen till evangelierna utelämnats.¹⁵⁰ Däremot yttrade sig sekretariatet i parlamentet över formen på eden som de sökanden hade avlagt och menade att den var ogiltig. De tre blev beordrade att svära eden om igen och denna gång på evangelierna, annars skulle de förlora sina platser i parlamentet. De gjorde som de blev tillsagda och svor eden, men hävdade fortfarande att deras rätt till religionsfrihet kränktes.¹⁵¹ De tre parlamentsledamöterna klagade till Europadomstolen som tog upp målet till prövning.

Europadomstolen hänvisade till målet *Kokkinakis mot Grekland* och citerade ett stycke från detta mål. De pekade bland annat på att religionsfrihet är ett av fundamenten i ett demokratiskt samhälle, vilket domstolen uttalade i det målet. Europadomstolen tillade och förtydligade i *Buscarini mot San Marino* att religionsfriheten innefattar rätten att inneha eller inte inneha en religion samt rätten att utöva eller inte utöva en religion. De konstaterade att eftersom de

¹⁴⁴ Kokkinakis mot Grekland, p. 31.

¹⁴⁵ Ibid., p. 31.

¹⁴⁶ Ibid., p. 49-50.

¹⁴⁷ Nedan benämnt som *Buscarini mot San Marino* för god läsbarhet.

¹⁴⁸ *Buscarini mot San Marino*, p. 8.

¹⁴⁹ Ibid., p. 9.

¹⁵⁰ Ibid., p. 10.

¹⁵¹ Ibid., p. 12-13.

sökande tvingades svära en ed på evangelierna innebar det en sådan begränsning som måste rättfärdigas i enlighet med artikel 9(2) för att vara tillåten.¹⁵²

San Marinos regering hävdade att orden i eden inte var religiösa utan snarare av historisk och social art samt baserade på tradition då San Marino grundats av ett helgon. Regeringen hävdade vidare att staten numera är sekulär samt respekterar religionsfrihet i lag och att orden i eden därmed tappat sin ursprungliga religiösa karaktär. De ansåg mot bakgrund av detta att den religiösa betydelsen hade bytts ut mot ett behov av ”skydd för allmän ordning” som alltså är ett av syftena i artikel 9(2).¹⁵³

Europadomstolen undersökte inledningsvis huruvida det faktum att de sökande var tvungna att avlägga ed på evangelierna var föreskrivet i lag. Kommissionen hade redan tidigare gått igenom detta, varför domstolen inte ansåg att det förelåg några tveksamheter på den punkten – kravet på att svära ed på evangelierna var föreskrivet i lag.¹⁵⁴ Däremot gick inte Europadomstolen vidare i bedömningen av om inskränkningen kunde anses vara legitim med hänsyn till skydd för allmän ordning, utan de stannade vid att konstatera att inskränkningen inte kunde vara nödvändig i ett demokratiskt samhälle.¹⁵⁵ Att begära av de sökande att svära en ed på evangelierna ansågs av domstolen vara liktydigt med att begära av två representanter av folket att de skulle svära trohet till en specifik religion, något som inte är förenligt med artikel 9. Domstolen angav vidare att det skulle vara motsägelsefullt att göra en plats i parlamentet, som syftar till att representera samhällets olika uppfattningar, avhängig ett förfarande där parlamentsledamoten måste svära trohet till en viss religion.¹⁵⁶ Därav ansåg Europadomstolen att inskränkningen inte kunde anses vara nödvändig i ett demokratiskt samhälle, och fastslog att en kränkning av de sökandes rätt till religionsfrihet enligt artikel 9 hade skett.¹⁵⁷

Europadomstolen prövade även gränserna för den negativa religionsfriheten i *Alexandridis mot Grekland*. Frågan var om ett brott mot artikel 9 förelåg eftersom Alexandridis då han svurit sin ämbetsed som advokat var tvungen att berätta att han inte var ortodoxt kristen. Bakgrunden till detta var att huvudregeln vid avläggning av sådan ämbetsed var att svära en ed på bibeln. Vile man lämna en sanningsförsäkran i stället var man tvungen att fylla i en blankett, vilket Alexandridis gjort med förklaringen att han inte var ortodoxt kristen. Europadomstolen påpekade att rätten till religionsfrihet även innefattar en negativ sida, nämligen individens rätt att inte tvingas bekänna sig till någon religion eller att inte tvingas utöva den religion man har. Dessutom innebär denna negativa religionsfrihet enligt domstolen att en person inte är skyldig

¹⁵² Buscarini mot San Marino, p. 34.

¹⁵³ Ibid., p. 32 och 36.

¹⁵⁴ Ibid., p. 35.

¹⁵⁵ Ibid., p. 38.

¹⁵⁶ Ibid., p. 39.

¹⁵⁷ Ibid., p. 41.

att agera på ett sådant sätt att slutsatser kan dras kring huruvida personen har eller inte har en viss tro. Domstolen kom därför fram till att ett brott mot artikel 9 hade skett.¹⁵⁸

5.2.3. Begränsningsmöjligheter och tolkningsutrymme

Till skillnad från regeringsformen finns en möjlighet att inskränka religionsfriheten i artikel 9(2) och paragrafen lyder:

Friheten att utöva sin religion eller tro får endast underkastas sådana begränsningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten, till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.

Som kan utläsas av artikeln får inskränkningar vad gäller utövandet av religionen ske under förutsättning att begränsningen är föreskriven i lag. Vidare måste inskränkningen fylla ett av de syften i artikel 9(2) som i sin tur utsätts för en prövning av huruvida det kan anses vara nödvändigt i ett demokratiskt samhälle. Här skiljs således på den inre och den yttre religionsfriheten i den mån att det bara är den yttre som kan inskränkas. Rätten att inneha en religion eller tro, det vill säga forum internum, är således absolut vilket också redogjorts för ovan.

Vad gäller tolkning av gränserna för religionsfriheten och vad som kan anses vara nödvändigt i ett demokratiskt samhälle har Europadomstolen tillmätt staterna ett mått av tolkningsutrymme ("margin of appreciation"). Trots att medlemsstaterna i Europarådet verkar i en kontext som utåt sett kan se liknande ut är deras förhållningssätt till religionens roll i samhället olika och Enkvist pekar på att det inte finns någon enhetlig europeisk syn på hur relationen mellan religion och staten skall vara reglerad. Att det inte finns någon enhetlig syn har lett till svårigheter att fastställa en norm för hur religionsfriheten skall tolkas, vilket har resulterat i en betydande tolkningsmarginal. Viktigt att poängtera är dock att var gränsen för detta tolkningsutrymme går är upp till Europadomstolen att bedöma.¹⁵⁹ Mot bakgrund av att staterna är olika måste således praxis tas för vad det är och förstås utifrån den specifika kontexten i det specifika land som Europadomstolen har att förhålla sig till.

I målet *Otto-preminger-Institutet mot Österrike* konstaterades just att det inte går att urskilja en enhetlig uppfattning av religionens plats i samhället i Europa. Domstolen menade vidare att åsikter om sådana frågor till och med kan variera inom ett och samma land. Mot bakgrund av detta pekade Europadomstolen på att det inte är möjligt att finna en allomfattande förståelse av

¹⁵⁸ Alexandridis mot Grekland.

¹⁵⁹ Enkvist, s. 117.

religionens roll i det offentliga, utan ett tolkningsutrymme lämnas till nationella myndigheter.¹⁶⁰ Vidare fastställde Europadomstolen i *Murphy mot Irland* att stater generellt sett kan ges ett större tolkningsutrymme i frågor som rör religion och tro. Domstolen pekade i målet på att det inte finns någon enhetlig syn och att nationella myndigheter i princip är bättre på att avgöra vad som kan anses vara en kränkning i det egna landet än vad internationella domare är.¹⁶¹

Europadomstolen konstaterade vidare i *Dahlab mot Schweiz* att ett större mått av tolkningsutrymme kan ges staten då det är små barns negativa religionsfrihet som riskerar att kränkas. Målet handlade om en kvinna som bar slöja i en offentligt finansierad skola vilket förbjöds av schweiziska myndigheter. Domstolen pekade på att det är svårt att avgöra vilken inverkan slöjan har på små barns rätt till religionsfrihet. Barnen var i åldern fyra till åtta år och domstolen menade att det är en ålder då barn undrar mycket och är mer lättpåverkade än äldre barn. Mot bakgrund av detta ansåg domstolen att det inte kan förnekas att användandet av slöja eventuellt kan ha en form av konverterande effekt på barnen. Vidare pekade domstolen på det faktum att slöjan kan anses vara ett åläggande på kvinnan utifrån koranens texter. Att bära slöja är därför enligt domstolen svårt att förena med ett budskap om tolerans och respekt för andra, vilket är värden som alla lärare i demokratiska samhällen måste överföra till sina elever. I målet ställdes således lärarens egna positiva religionsfrihet uttryckt i form av att bära slöja gentemot barnens negativa religionsfrihet att slippa sådana uttryck i skolmiljön. När domstolen vägde dessa mot varandra kom de fram till att lärarens religionsfrihet fick stå tillbaka med anledning av barnens unga ålder och att läraren var en representant för staten. Schweiz hade således inte gått utanför sitt tolkningsutrymme då de förbjöd kvinnan att bära slöja, varpå inget brott ansågs begånget mot artikel 9.¹⁶²

5.3. Religionsfrihet i FN:s barnkonvention

Enligt barnkonventionen artikel 1 avses med begreppet *barn* varje människa under 18 år, om inte barnet enligt lag blir myndigt tidigare. I svensk rätt blir en person myndig vid 18 års ålder, vilket således är i linje med konventionen. Enligt UNICEF (FN:s barnfond) innehåller konventionen ett antal principer som utgör ett ramverk. Den ger alltså inte någon vägledning om en specifik ålder då barn bör tillerkännas de rättigheter som stadgas i konventionen. UNICEF pekar vidare på att det i konventionen betonas hur viktigt det är att respektera den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga i artikel 5, något som finns anledning att återkomma till senare. En sådan flexibilitet har gjort att vissa stater fastställt att barnen får rätten att fatta beslut själva i vissa frågor när de erhållit ”tillräcklig kunskap”. UNICEF menar att en

¹⁶⁰ Otto-preminger-Institutet mot Österrike, p. 50.

¹⁶¹ Murphy mot Irland.

¹⁶² Dahlab mot Schweiz.

fördel med sådana formuleringar är att de inte fastställer åldersgränser, men nackdelen är däremot att bedömningen av när barnen skaffat sig tillräcklig kunskap lämnas över till vuxna som kanske inte respekterar begreppet ”den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga”.¹⁶³

5.3.1. Artikel 14(1)

I artikel 14(1) stadgas barns rätt till religionsfrihet och bestämmelsen lyder:

Konventionsstaterna ska respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.

Artikel 14 är baserad på ICCPR men innehåller få detaljer rörande religionsfrihet i förhållande till dess föregångare. Barnkonventionen innehåller varken en uttrycklig rätt för barn att anta en religion av eget fritt val eller att byta religion. Den innehåller inte heller någon uttrycklig rätt att utöva en religion genom exempelvis gudstjänst eller undervisning. Artikel 14(2) använder dock begreppet *utöva* vilket enligt Sundin visar på att det inte enbart är en religiös tankefrihet som åsyftas.¹⁶⁴

Försök till att definiera *religionsfrihet* gjordes under arbetet med konventionen men någon enighet kunde inte nås mellan staterna. Frågan om barn skulle ha rätt att byta religion eller inte var kontroversiell, vilket var en av de huvudsakliga anledningarna till att valet till slut föll på att inte definiera vad som åsyftades.¹⁶⁵ Det första utkastet av artikel 14 erkände faktiskt barnets rätt att själv välja vilken religion det skulle inneha eller anta.¹⁶⁶ Ordalydelsen i detta utkast var hämtad från ICCPR och var i princip densamma som i EKMR. Det blev dock uppenbart vid andra mötet att det var omöjligt att uppnå enighet genom att använda sig av denna text. Oenigheten grundade sig i det faktum att utövandet skiljer sig åt mellan olika religioner. Exempelvis följer barnen i många stater sina föräldrars religion i enlighet med religiös lag. I andra stater ansågs att det var i barnets intresse att följa sina föräldrars religion.¹⁶⁷

I praktiken är det dock formuleringen av religionsfrihet i både ICCPR och EKMR som används inom FN-systemet, vilket påvisas av bland annat tolkningar av artikel 14 som Barnrättskommittén gjort. Att Barnrättskommitténs tolkning av *religionsfrihet* överensstämmer med dessa texter framgår bland annat av en rapport från Marocko. I den hävdar Barnrättskommittén att religionsfrihet innebär en rätt att välja och byta religion, och att ingen tolkning av en sådan rättighet kan begränsa den till möjligheten att bara inneha en specifik

¹⁶³ UNICEF, *Handbok om barnkonventionen*, s. 25.

¹⁶⁴ Sundin, s. 54.

¹⁶⁵ Ibid., s. 54 f.

¹⁶⁶ Van Bueren, s. 156-157.

¹⁶⁷ Ibid., s. 157.

religion.¹⁶⁸ Vidare har Barnrättskommittén ansett att barn skall vara del av ett trossamfund av egen fri vilja, att barn skall vara bekanta med andra kulturer samt att de måste ha en rätt att inte inneha någon religion.¹⁶⁹ De skall inte heller tvingas att utöva en religion eller att delta i gudstjänst.¹⁷⁰

Van Bueren för, utöver de tolkningar som Barnrättskommittén gjort, ett resonemang som förefaller vara mycket rimligt kring barnkonventionen som denna uppsats skall ta fasta på i det fortsatta arbetet. Hon pekar till en början på att rätten att av eget fritt val anta en religion återfinns i både ICCPR och EKMR, vilka gäller alla individer inklusive barn. Vidare menar hon att för de stater som inte har gjort någon reservation i förhållande till artikel 14 samt är part till någon av de konventionerna, alltså ICCPR eller EKMR, gäller rätten att välja eller byta religion på samma sätt för både vuxna och barn.¹⁷¹ Sverige är som bekant part till båda dessa konventioner och har dessutom inkorporerat EKMR i svensk lag.

I enlighet med detta resonemang går det att argumentera för att EKMR i vart fall är en miniminivå för vad barns rätt till religionsfrihet innebär i barnkonventionen. Det är också en ganska hög miniminivå mot bakgrund av inkorporeringen av konventionen i svensk rätt, vilket bland annat möjliggör för enskilda att använda bestämmelserna i svensk domstol. Därav skall i förevarande uppsats fortsättningsvis barnkonventionen artikel 14(1) anses överensstämma med EKMR artikel 9, vilket innebär att barn bland annat har rätt till positiv religionsfrihet i form av utövande av religionen samt negativ religionsfrihet, det vill säga rätten att vara fri från religion. Fokus skall därför inte läggas på vad religionsfrihet innebär i barnkonventionen, utan artikel 14(2) om föräldrars rätt och skyldighet i förhållande till barnet skall istället behandlas närmare.

Vad barns rätt till religionsfrihet innebär har också diskuterats i doktrin. Langlaude menar att barn inte väljer en religion utan snarare föds upp inom en religion. Barn kommer sedan vid någon tidpunkt att vara kapabla att göra autonoma beslut, men detta betyder inte enligt Langlaude att barn inte skall uppfostras inom en tro. Vad gäller religionsfrihet anser hon mot bakgrund av detta att man kan argumentera för att religionsfrihet i barnets intresse är att uppfostras till en religiös varelse, att tillhöra ett trossamfund och att interagera med föräldrar och detta trossamfund. I enlighet med detta innebär enligt Langlaude barns rätt till religionsfrihet en rätt att inte förhindras i utvecklingen mot att bli en självständig utövare av religionsfrihet och att utvecklingen skall ske i en kontext av föräldrar, trossamfund och samhället. Hon menar vidare att detta speglar det faktum att barnets rätt till religionsfrihet skiljer sig från vuxnas genom att barnets rätt snarare är baserat på ett förhållande till föräldrar och trossamfund än baserat på autonomi.¹⁷²

¹⁶⁸ UN Doc. CRC/C/SR.317, p. 51. Se även Sundin, s. 55.

¹⁶⁹ Langlaude, s. 485.

¹⁷⁰ Ibid., s. 488.

¹⁷¹ Van Bueren, s.157-158.

¹⁷² Langlaude, s. 479 f.

5.3.2. Artikel 14(2)

Konventionsstaterna ska respektera föräldrarnas och i förekommande fall, vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter att på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning då det utövar sin rätt.

En stor skillnad mellan barnkonventionen och tidigare dokument är att barnets rätt till religionsfrihet behandlas i förhållande till dess föräldrar. Artikel 14(2) stadgar föräldrars rätt att, på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling, ge barnet ledning då det utövar sin rätt till religionsfrihet. Det är dock viktigt att påpeka att det är barnet som faktiskt utövar sin rätt då artikel 14 entydigt hänvisar till barnets rätt till religionsfrihet. Langlaude menar att förarbeten till artikel 14(2) visar att bestämmelsen kom till för att vara en omfattande *inskränkning* av föräldrars rättigheter, och att Barnrättskommittén gör klart att fokus måste fästas vid det individuella barnet.¹⁷³

Artikel 14(2) har två sidor då den dels innebär en skyldighet för staten att erkänna att föräldrar har rätt att leda sina barn, dels att föräldrarna i sin ledning måste ta hänsyn till barnets växande förmågor. Denna rätt till ledning som föräldrarna har i förhållande till sina barn får däremot inte vara så strikt att den innebär ett tvång.¹⁷⁴ Konventionsstaterna har också en skyldighet att erkänna att föräldrars rätt att ge barnet ledning faktiskt minskar i takt med att barnet mognar.¹⁷⁵ Barnrättskommittén är relativt strikt i sin tolkning av att föräldrar måste respektera barnets fortlöpande utveckling och inte gå utöver vad som är nödvändigt för att ge ledning till barnet. Vidare skall föräldrars ledning enligt kommittén utveckla barnets förmåga att utöva sina rättigheter och att ge ledning innebär inte detsamma som att föräldrarna skall ge sina barn religiös och moralisk utbildning.¹⁷⁶

Bestämmelsen i artikel 14(2) behandlar särskilt den princip om den *fortlöpande utvecklingen* av barnets förmåga som också återfinns som generell princip i barnkonventionen artikel 5. Artikel 5 är allmän och skall tillämpas tillsammans med övriga artiklar i barnkonventionen. Att principen särskilt stadgas i artikel 14(2) stärker enligt Sundin en tolkning av att förhållandet mellan barn och föräldrar vad gäller religion är en laddad fråga och att artikel 14 är en kompromiss mellan olika synsätt.¹⁷⁷ Artikel 5 och artikel 14(2) formulerar barnets utveckling på olika sätt. I den engelska texten används dock begreppet *evolving capacities of the child* i båda artiklarna vilket tyder på att avsikten är att de skall ha samma innebörd. Barnrättskommittén har i en allmän kommentar pekat på att begreppet *den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga* hänvisar till mognadsprocesser och lärande som leder till att

¹⁷³ Langlaude, s. 482.

¹⁷⁴ Van Bueren, s. 158.

¹⁷⁵ Ibid., s. 152.

¹⁷⁶ Langlaude, s. 482.

¹⁷⁷ Sundin, s. 56.

barn tillägnar sig kunskaper och förståelse för bland annat vilka rättigheter de har och hur de bäst kan förverkligas. De menar också att respekten för små barns fortlöpande utveckling är väsentlig för att deras rättigheter skall förverkligas och särskilt viktig under deras tidiga utveckling, då det sker snabba förändringar under denna tid i fysiskt, kognitivt och socialt hänseende.¹⁷⁸

Artikel 5 innebär att föräldrarna har ansvaret för att fortlöpande anpassa det stöd och den ledning de ger till barnet. Detta utifrån barnets intressen och barnets förmåga att fatta självständiga beslut. Det är också viktigt att ta hänsyn till individuella skillnader i barns förmåga då det kan skilja sig åt trots att barnen är i samma ålder. Barnrättskommittén poängterar också att den fortlöpande utvecklingen bör ses som en positiv process som ger möjligheter och detta skall inte användas som en ursäkt för ett auktoritärt beteende som begränsar barnets självständighet och uttrycksförmåga.¹⁷⁹

Vid vilken ålder ett barn kan anses vara moget nog att hantera sin religionsfrihet och till exempel själv välja religion finns det däremot ingen internationellrättslig bestämmelse om, utan beslut får tas utifrån just barnets ålder och mognad. Van Bueren pekar dock på att ledning kan sökas i hur Kommittén för mänskliga rättigheter hanterat frågan. De sökte klarhet i frågan genom att se hur Norge behandlade barn som fyllt 12 år vid frågor om inträde och utträde ur Norska kyrkan.¹⁸⁰ Detta kan jämföras med svenska TroL 4 § i vilken stadgas att barn som fyllt 12 år inte kan inträda eller utträda ur ett trossamfund utan eget samtycke. UNICEF menar i handboken om barnkonventionen att formuleringen i artikel 14 tillsammans med de artiklar som betraktas som grundläggande principer ”verkligen inte” stödjer uppfattningen att barn automatiskt ansluter sig till sina föräldrars religion upp till 18 års ålder.¹⁸¹ Langlaude pekar också på att Barnrättskommitténs övergripande syn är att barnet måste tillåtas att uttrycka sin syn på religiösa frågor innan 18 års ålder och att barnet inte skall behöva vänta tills dess att det är myndigt för att vara kapabelt att välja religion.¹⁸²

Langlaude anser dock att det är problematiskt att Barnrättskommittén knyter rätten att välja religion själv till en ålder. Detta då *fortlöpande utveckling* normalt sett skall vara det avgörande kriteriet, vilket gör att kommittén framstår som inkonsekvent.¹⁸³ Vidare anser hon att begreppet *fortlöpande utveckling* ges en allt för vid tolkning av Barnrättskommittén och att kommittén använder formuleringen för att ge allt för mycket autonomi till små barn utan rättfärdigande.

¹⁷⁸ CRC, *General comment no. 7*, p. 17.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Van Bueren, s. 159.

¹⁸¹ UNICEF, *Handbok om barnkonventionen*, s. 146.

¹⁸² Langlaude, s. 486.

¹⁸³ Ibid., s. 493-494.

Langlaude kritiserar också det faktum att kommittén enligt henne verkar anse att frihet att välja religion är tillämpligt på alla barn.¹⁸⁴

Vad gäller föräldrars rätt till ledning anser Langlaude att Barnrättskommittén allt för snabbt antar att familjen inte alltid handlar utifrån barnets bästa i religiösa frågor. Med detta menar hon att kommittén begränsar föräldrars rätt och att mycket av barnets religionsfrihet istället förstås som en rättighet gentemot föräldrarna. Hon pekar också på att artikel 14(2) faktiskt innehåller en skyldighet för föräldrar att ge barnet ledning, men att det inte finns någon definition av vad ledning innebär eller något särskilt fokus på den frågan från Barnrättskommittén. Langlaude menar vidare att kommittén fokuserar allt för mycket på barns rätt till religionsfrihet som en frihet att välja religion och att detta istället är mer relevant när barnet blir äldre och mognar.¹⁸⁵

Å andra sidan kan hänvisas till avsnitt 4.2 där Scolnicovs syn på förhållandet mellan barn och föräldrars rättigheter presenteras. Sammanfattningsvis diskuterar hon hur det kan komma sig att föräldrar ges en rätt att bestämma över sina barn vad gäller skolgång. Hon pekar på att mänskliga rättigheter normalt bygger på individens autonomi och att barnkonventionen artikel 14 talar emot att föräldrar bör tillerkännas sådan rätt.¹⁸⁶ Om detta resonemang appliceras på frågan om barns rätt till religionsfrihet kan det argumenteras för att rätten till den bör vara barnets egen i enlighet med övrig syn på mänskliga rättigheter.

Van Bueren diskuterar också förhållandet mellan mänskliga rättigheter och familjen och konstaterar att internationell rätt traditionellt sett strävat efter att skydda rätten till privatliv inom familjen och därmed inte lagt sig i detta. Detta kan bland annat ses i EKMR artikel 8 och ICCPR artikel 17. Hon menar dock att inställningen till familjen är på väg att långsamt ändras mot att familjen inte är helig längre. För att skydda barns mänskliga rättigheter måste statens ansvar därmed balanseras mot de enskilda familjemedlemmarnas rättigheter enligt Van Bueren.¹⁸⁷

I sammanhanget är också barnkonventionen artikel 12 av intresse, vilken också är en av de grundläggande principerna i barnkonventionen. Bestämmelsen stadgar barns rätt att bilda egna åsikter och fritt uttrycka dem i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter skall enligt artikeln tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad vilket också pekar mot artikel 5. Det väsentliga i artikeln är att barnet har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i *alla frågor* som rör det, vilket innefattar frågor om religion och valet av religion.

¹⁸⁴ Langlaude, s. 497.

¹⁸⁵ Ibid., s. 497.

¹⁸⁶ Se avsnitt 4.2. för närmare beskrivning av hur Scolnicov resonerar och referenser till detta.

¹⁸⁷ Van Bueren, s. 72.

5.3.3 Artikel 14(3)

Friheten att utöva sin religion eller tro får underkastas endast sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den allmänna sedligheten eller andra personers grundläggande fri- och rättigheter.

Liksom i EKMR artikel 9 tillåts begränsningar i barnets rätt att utöva sin religion. Inskränkningar skall vara föreskrivna i lag och baseras på någon av de grunder som anges i artikeln. Mot bakgrund av att förevarande uppsats utgår från omfattningen av religionsfrihet i EKMR så skall dessa inte behandlas närmare. Bakgrund till detta ställningstagande beskrivs utförligt i avsnitt 5.3.1.

6. Analys

Inledningsvis har den materiella delen av uppsatsen syftat till att redogöra för lagstiftningen kring religiösa friskolor i Sverige. Tillsammans med detta har även två specifika religiösa friskolor behandlats i syfte att sätta uppsatsen och ämnet i en kontext för läsaren samt ge en bild av varför debatten ser ut som den gör. Denna del har också syftat till ett möjliggörande av att dra paralleller med gällande lagstiftning och tillämpningen av den i praktiken.

Vidare har blicken riktats mot EKMR för att utreda huruvida det är tillåtet att förbjuda religiösa friskolor eller om det strider mot p1a2. Praxis från Europadomstolen har varit till stor användning för att tolka bestämmelsen då många frågor återstår efter en läsning av artikelns ordalydelse.

Slutligen har rätten till religionsfrihet utretts med specifikt fokus på barns rätt till negativ religionsfrihet för att kunna avgöra om förekomsten av religiösa friskolor strider mot barns rätt till religionsfrihet. Utredning har gjorts utifrån regeringsformen, EKMR och barnkonventionen. Detta för att ge både en svensk och internationell syn på barns rätt till religionsfrihet men också för att se hur barns rätt till religionsfrihet eventuellt kan begränsas av föräldrarnas rätt till ledning.

I följande kapitel skall en analys inledningsvis göras av EKMR p1a2 i förhållande till svensk rätt för att avgöra huruvida Sverige kan förbjuda religiösa friskolor eller om detta strider mot föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse. Därefter skall en analys göras av barns rätt till religionsfrihet, framför allt negativ sådan, i förhållande till svensk lagstiftning kring religiösa friskolor för att avgöra huruvida barns rätt till religionsfrihet kränks av den. Mot bakgrund av denna analys skall också ett ställningstagande göras om Sverige bör förbjuda religiösa friskolor.

6.1. EKMR p1a2

EKMR p1a2 har utretts för att i enlighet med syftet kunna besvara huruvida Sverige kan förbjuda religiösa friskolor eller om detta strider mot föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa eller filosofiska övertygelse. Mot bakgrund av att tillämpningen av EKMR främst uttolkas av Europadomstolen har praxis från den tagit stor del i utredningen. Två rättsfall har framträtt mer än andra och även citerats i de flesta efterföljande fall som gäller EKMR p1a2. Därav har dessa beskrivits ingående i avsnitt 4.3 för att en helhetsbild skall vara möjlig att presentera på området. I detta avsnitt

skall följaktligen det material som tagits fram analyseras i förhållande till svensk lagstiftning för att fastställa huruvida Sverige kan förbjuda religiösa friskolor.

6.1.1. Rätten till undervisning

Enligt Europadomstolen bär staten ansvaret för att tillse att rätten till undervisning tillgodoses.¹⁸⁸ I Sverige är detta inte ett problem då alla former av skolor finansieras av offentliga medel, såväl kommunala som fristående skolor. Enligt RF 2 kap. 18 § har alla barn som omfattas av skolplikt rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning i allmän skola. Skolplikten återfinns i SkoL 7 kap. 2 § som stadgar att alla barn som är bosatta i Sverige omfattas av skolplikt. Detta skall inte behandlas närmare, utan det räcker att konstatera att Sverige uppfyller kraven för att tillgodose rätten till undervisning i EKMR p1a2.

Att rätten till undervisning gavs en negativ formulering har präglat förståelsen av artikeln i praxis. Europadomstolen menar att det på grund av denna negativa formulering inte föreligger någon skyldighet för staten att tillhandahålla alla möjliga former av undervisning finansierade av offentliga medel. De anser att rätten till undervisning endast innebär att alla skall ha rätt till den undervisning som erbjuds för tillfället, och att antagning inte skall ske på grunder som kan anses vara diskriminerande.¹⁸⁹ Detta kan således tolkas som att det är staten som bestämmer vilket utbud av undervisning som skall finnas, särskilt då finansieringen av den sker med offentliga medel.

Att alla har rätt till den undervisning som erbjuds gäller redan i Sverige och ingen förändring av detta skulle ske om religiösa friskolor förbjöds. Precis som nämnts ovan gäller skolplikt redan för alla barn bosatta i Sverige och de resurser som inte läggs på religiösa friskolor kan istället läggas på andra skolformer för att även i fortsättningen tillgodose alla barns rätt till undervisning.

6.1.2. Rätten för föräldrar

Att det föreligger en rätt för privata aktörer att etablera skolor är enligt Europadomstolen ostridigt med hänvisning till förarbeten till EKMR p1a2.¹⁹⁰ Detta är något som även regeringen poängterar i propositionen till 2010 års skolreform.¹⁹¹ Det kan således inledningsvis konstateras

¹⁸⁸ Kjeldsen m.fl. mot Danmark.

¹⁸⁹ Belgiska språkmålet, 1B p. 3 och 9.

¹⁹⁰ Kjeldsen m.fl. mot Danmark, p. 50.

¹⁹¹ Prop. 2009/10:165., s. 226.

att det inte föreligger några möjligheter att totalt förbjuda privata aktörer att driva skolor i Sverige. Frågan är således huruvida det går att förbjuda dessa privata aktörer att ha en konfessionell inriktning i utbildningen, alternativt om det i vart fall föreligger en möjlighet att inte finansiera sådana skolor med offentliga medel.

Att andra meningen i EKMR p1a2 stadgar en rätt för föräldrar innebär enligt Europadomstolen att barn inte kan anses vara offer för ett brott mot den delen av artikeln.¹⁹² Det är således inte barns övertygelser som skall respekteras, något som Scolnicov kritiserat. I likhet med barnkonventionens förhållningssätt till barns rätt till religionsfrihet tillåts föräldrar med hänvisning till sin religiösa och filosofiska övertygelse bestämma över barnets utbildning och undervisning. Scolnicov pekar på att internationell rätt generellt fokuserar på individens rättigheter, men vad gäller religion är inte barnets autonomi i centrum utan snarare föräldrar, familj och trossamfund.¹⁹³ Syftet med förevarande uppsats är inte att kritisera själva föräldrarätten, men Scolnicovs diskussion är ändå intressant med tanke på det mänskliga rättigheter-perspektiv som präglar uppsatsen. Trots denna kritik måste Sverige givetvis tillämpa bestämmelsen på ett sätt som överensstämmer med ordalydelsen om att det är föräldrar som innehar rätten samt i enlighet med Europadomstolens tolkning av artikeln. Däremot kvarstår frågan på vilket sätt artikeln kan uppfyllas och om det verkligen är så att staten måste tillåta offentligt finansierade religiösa friskolor eller religiösa friskolor över huvud taget, något som skall analyseras vidare nedan.

Vad gäller vilka övertygelser som kan anses omfattas av EKMR p1a2 andra meningen kan det inte anses välla några problem i förevarande uppsats. De olika religiösa inriktningar som godkänts av Skolinspektionen får anses nå upp till de "krav" som ställs i EKMR för att betraktas som en övertygelse i bestämmelsens mening.

Vad gäller förhållandet mellan första och andra meningen har Europadomstolen konstaterat att EKMR p1a2 måste läsas som en helhet och att det är den första meningen som dominerar, vilket gör den andra meningen till ett slags bihang. Vidare har de uttalat att föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med deras religiösa eller filosofiska övertygelse svarar mot ett ansvar som är nära kopplat till rätten till undervisning.¹⁹⁴ Slutsatsen kan således dras av Europadomstolens uttalanden att den främsta rättigheten i p1a2 är den som stadgar en rätt till undervisning, det vill säga i de flesta fall en rättighet som tillkommer barn. Att föräldrar i detta skall få sina övertygelser respekterade är därmed underordnad rättigheten i den första meningen.

Vidare har Europadomstolen stipulerat i *Kjeldsen m.fl. mot Danmark* att fastställande av läroplaner, det vill säga innehållet i den undervisning som ges, faller inom varje medlemsstats

¹⁹² Eriksson mot Sverige, p. 93.

¹⁹³ Scolnicov, s. 266.

¹⁹⁴ Kjeldsen m.fl. mot Danmark, p. 52.

kompetens. Detta motiverades med att frågor om läroplaners lämplighet skiljer sig åt mellan medlemsstaterna samt är något som förändras över tid.¹⁹⁵ Att tillerkänna medlemsstaterna rätten till denna lämplighetsbedömning öppnar således upp för att tolka bestämmelsen och rättsfallet utifrån hur det svenska samhället och lagstiftningen ser ut idag. Sedan 2010 skiljer sig inte läroplanerna åt på något sätt i kommunala eller fristående skolor, utan alla måste tillämpa samma läroplan enligt SkoL 1 kap. 11 §. Således finns ingen möjlighet för friskolor att avvika från det innehåll som skall finnas i den svenska skolan.

I målet *Kjeldsen m.fl. mot Danmark* konstaterar Europadomstolen också att EKMR p1a2 inte förhindrar att staten bestämmer att information eller kunskap av religiös eller filosofisk art skall förmedlas genom undervisning eller utbildning. Detta under förutsättning att kunskapen förmedlas på ett objektivt, kritiskt och pluralistiskt sätt.¹⁹⁶ Mot bakgrund av att de svenska läroplanerna kräver att den kunskap som förmedlas skall vara saklig och allsidig kan regleringen inte sägas strida mot målet. Vidare finns det i Sverige krav vad gäller undervisning i en specifik religion att undervisningen dels skall vara saklig och allsidig, dels att den kunskap som förmedlas skall vila på vetenskaplig grund.¹⁹⁷ All undervisning i Sverige skall också vara icke-konfessionell vilket innebär att det inte får förekomma någon form av bekännelse till en viss religion i undervisningen, oavsett om det är en kommunal eller fristående skola.¹⁹⁸ Den svenska lagstiftningen kan mot bakgrund av detta inte heller anses syfta till att indoktrinera barnen på ett sådant sätt att skolan inte respekterar föräldrars religiösa eller filosofiska övertygelse, något som staten enligt Europadomstolen inte får ägna sig åt. Undervisning som är objektiv, kritisk och pluralistisk samt inte ägnad att indoktrinera elever hindrar inte heller föräldrars rätt att ge sina barn råd eller guida dem i enlighet med sin egna religiösa eller filosofiska övertygelse enligt Europadomstolen.¹⁹⁹ Detta tyder således på att så länge undervisningen uppfyller de kraven kan den inte anses strida mot föräldrarätten.

Europadomstolen ansåg i detta mål mot bakgrund av ovanstående principer att sexualundervisning i den danska statliga skolan inte stred mot andra meningarna EKMR p1a2. De tillmätte dock stor betydelse till det faktum att föräldrarna hade omfattande möjligheter att placera sina barn i privata skolor, där regleringen kring sexualundervisning såg annorlunda ut.²⁰⁰ Vid en applicering av detta på svenska förhållanden kan konstateras att en sådan möjlighet saknar betydelse mot bakgrund av det faktum att alla skolformer skall följa samma läroplan. Det finns således ingen möjlighet att avvika från den med hänsyn till att skolan drivs av en enskild huvudman och på så sätt undkomma någon form av undervisning som föräldrarna anser

¹⁹⁵ Kjeldsen m.fl. mot Danmark, p. 53.

¹⁹⁶ Ibid., p. 53.

¹⁹⁷ Prop. 2009/10:165, s. 227.

¹⁹⁸ Se SkoL 1 kap. 6 § och SkoL 1 kap. 7 §.

¹⁹⁹ Kjeldsen m.fl. mot Danmark, p. 54.

²⁰⁰ Ibid., p. 54.

strida mot deras övertygelser. Att domstolen fäste vikt vid det har därför ingen betydelse för Sverige mot bakgrund av de förhållanden som råder idag.

6.1.4. Kan religiösa friskolor förbjudas?

Ovan har ett antal principer som Europadomstolen fastslagit analyserats i förhållande till svensk lagstiftning inom skolväsendet. Precis som konstaterades i inledningen till avsnitt 6.1 föreligger det enligt EKMR p1a2 en rätt för privata aktörer att driva skolor i Sverige, givetvis inom ramarna för gällande lagstiftning. Däremot föreligger ingen skyldighet för staten att inrätta alla möjliga former av undervisning på bekostnad av offentliga medel.²⁰¹ Således kan i vart fall konstateras att de som vill driva religiösa friskolor inte kan kräva att dessa skall finansieras av det allmänna.

Det går också att argumentera för att föräldrarätten enligt EKMR p1a2 andra meningen inte sträcker sig så långt som till att det föreligger en rätt för fristående skolor att ha en konfessionell inriktning. All undervisning i Sverige skall oavsett huvudmannaskap vara saklig och allsidig samt icke-konfessionell.²⁰² Vidare skall alla skolor oavsett huvudmannaskap tillämpa samma läroplan enligt SkoL 1 kap. 11 §, vilket innebär att likvärdig kunskap skall förmedlas till alla elever i svensk skola. Det finns således inga möjligheter att undkomma sådana ämnen som av föräldrar kan anses som känsliga genom att placera sina barn i en fristående skola. Mot bakgrund av detta fyller de religiösa friskolorna ingen annan funktion än att möjliggöra för elever att på bekostnad av offentliga medel utöva sin religion exempelvis genom bönestunder eller konfirmationsläsning. Europadomstolen har dessutom pekat på att undervisning som är objektiv, kritisk och pluralistisk inte hindrar eller påverkar föräldrars rätt att ge sina barn råd eller guida dem i enlighet med sin egna religiösa och filosofiska övertygelse. I enlighet med ett sådant synsätt kan konstateras att om skolan uppfyller dessa krav, vilket den svenska skolan gör, kan inte föräldrars rätt enligt EKMR p1a2 kränkas.

Kritikern till religiösa friskolor Eric Erfors menar att skyddet för föräldrarnas religiösa övertygelse redan är överspelat i och med skollagens krav på icke-konfessionell undervisning.²⁰³ Mot bakgrund av det förda resonemanget i denna analys kan konstateras att det inte är överspelat enkom av den anledningen, utan också mot bakgrund av att läroplanen ser likadan ut i alla skolor oavsett huvudmannaskap. Att domstolen i *Kjeldsen m.fl. mot Danmark* fäste stor vikt vid att föräldrarna kunde placera sina barn någon annanstans har därför ingen som helst betydelse i Sverige mot bakgrund av att alla skolor skall följa samma läroplan samt

²⁰¹ Belgiska språkmålet, 1B p. 3.

²⁰² *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, s. 8 samt SkoL 1 kap. 6 och 7 §§.

²⁰³ Erfors, Eric, *Sätt stopp för nya religiösa friskolor*, Expressen, 2015-09-14.

skall bedriva en icke-konfessionell undervisning. Ett förbud av religiösa friskolor kan således inte anses strida mot statens skyldighet att respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Eric Erfors anser dock att ett förbud vore ett retroaktivt ingrepp mot de skolor som redan beviljats tillstånd, men att tillsynen däremot borde skärpas kraftigt med oanmälda besök från Skolinspektionen. Han anser däremot att ett förbud borde införas vad gäller nya religiösa friskolor.²⁰⁴ Vad gäller formen för det förbud som denna analys anser är möjligt samt huruvida tillstånden kan dras in eller inte skall inte tas ställning till då det är en helt annan fråga. Däremot är slutsatsen av detta avsnitt att det i vart fall inte kan anses strida mot EKMR p1a2 att förbjuda religiösa friskolor och därmed avskaffa SkoL 1 kap 7 §. Religiösa friskolor *kan* därför förbjudas.

6.2. Religiösa friskolor och barns rätt till religionsfrihet

Det har genom utredningen av barns rätt till religionsfrihet visat sig att det föreligger ett komplext förhållande mellan olika aktörer i förhållande till denna frihet. Staten har en förpliktelse gentemot barn att respektera deras rätt till religionsfrihet, en rättighet som i sig inte är helt lätt att definiera. Vidare har staten en förpliktelse gentemot föräldrarna att respektera deras rätt till ledning av barnet då det utövar sin rätt. Till sist är förhållandet mellan barnet och föräldrarna också komplicerat då det inte är tydligt hur långt föräldrars rätt till ledning sträcker sig gentemot barnet. Det visas således att staten har fler än en förpliktelse och en avvägning mellan olika intressen måste därför göras.

6.2.1. Har barn rätt till religionsfrihet?

Att barn innehar en rätt till religionsfrihet råder det inget tvivel om. I regeringsformen nämns inte barn som specifika rättighetsbärare, vilket å andra sidan ingen annan grupp heller gör då religionsfriheten omfattar ”var och en” respektive ”ingen”.²⁰⁵ Barn likställs med andra grupper i samhället och rättigheterna i regeringsformen är utformade så att de gäller oavsett ålder.²⁰⁶ Likadant är det i EKMR artikel 9 som är tillämplig på alla som vistas inom en medlemsstats jurisdiktion, men denna stadgar inte heller något speciellt barnperspektiv. Däremot går det

²⁰⁴ Erfors, Eric, *Sätt stopp för nya religiösa friskolor*, Expressen, 2015-09-14.

²⁰⁵ Se RF 2 kap. 1 § p.6 och RF 2 kap. 2 §.

²⁰⁶ Prop. 2009/10:80, s. 187.

bland annat utifrån målet *Dahlab mot Schweiz* konstatera att även barn anses vara rättighetsbärare i konventionens mening. Vidare är barnkonventionen specifikt tillägnad barn och den stadgar just att barn har rätt till religionsfrihet i artikel 14, vilket enligt artikel 1 är alla människor under 18 år. Tolkningen av vad religionsfrihet i denna bestämmelse innebär är som redogjorts för inte helt klart. Däremot har utgångspunkten för uppsatsen varit att barn i vart fall har, som miniminivå, de rättigheter som tillerkänns dem i EKMR. Vad förevarande arbete fokuserat närmare på gällande barnkonventionen är artikel 14(2) som ger föräldrarna en rätt att i enlighet med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning då det utövar sin rätt. Huruvida denna innebär att barn först under senare år av sin barndom kan anses inneha religionsfrihet eller hur den skall tolkas har utretts.

Mot bakgrund av att barnkonventionen förväntas bli svensk lag genom inkorporering inom en snar framtid är det av vikt att ta hänsyn till artikel 14(2). Bestämmelsen innebär både en skyldighet och en rättighet för föräldrar att leda sina barn och detta måste staten respektera. Att det dock är barnet som innehar religionsfriheten och även den som utövar denna frihet är tydligt genom hela artikeln då den hänvisar till just barnet. Dessutom kan det i förarbeten till bestämmelsen tydas att artikel 14(2) skall ses som en omfattande inskränkning av föräldrars rätt i förhållande till sina barn och religiösa frågor samt att fokus måste fästas vid det individuella barnet.²⁰⁷

Att begreppet *ledning* inte ges någon närmare definition försvårar tolkningen av artikeln, precis som Langlaude påpekat. Det är svårt att göra antaganden om vad det skulle kunna betyda. I vart fall har Barnrättskommittén konstaterat att ledningen inte får vara så strikt att det innebär ett tvång då det strider mot andra artiklar i barnkonventionen.

Vad gäller begreppet *fortlöpande utveckling* har Barnrättskommittén uttalat att det hänvisar till mognadsprocesser och lärande som leder till att barn tillägnar sig kunskaper och förståelse för bland annat vilka rättigheter de har och hur de bäst kan förverkliga dem.²⁰⁸ Trots att Langlaude riktat kritik mot att Barnrättskommittén gett den fortlöpande utvecklingen en allt för bred tolkning anser hon att religionsfrihet innebär en rätt att inte förhindras i utvecklingen mot att bli en självständig rättighetsbärare. Detta menar hon skall ske i kontexten av föräldrar, trossamfund och samhälle.²⁰⁹ Mot bakgrund av både Barnrättskommitténs och Langlaudes resonemang går det att argumentera för att skolan skall vara en sådan plats där barn kan just tillägna sig förståelse för vilka rättigheter de har och inte hindras i utvecklingen mot att bli en självständig rättighetsbärare. Detta förutsätter en skola där barns rätt till negativ religionsfrihet respekteras för att kunna vara neutral och ge barnet bästa möjliga förutsättningar för en vidare utveckling som religiös eller icke religiös person. I annat fall präglas hela barnets uppväxt av

²⁰⁷ Langlaude, s. 482.

²⁰⁸ CRC, *General comment no. 7*, p. 17.

²⁰⁹ Langlaude, s. 479 f.

bekännande till en specifik religion både i skolan och i hemmet, vilket kan förhindra barnets förståelse för sin självständiga religionsfrihet.

Vidare har Barnrättskommittén påpekat att respekten för små barns fortlöpande utveckling är extra viktig då det sker snabba förändringar under den tiden vad gäller kognitiva och sociala förmågor hos barnet.²¹⁰ Detta kan jämföras med målet i Europadomstolen där domstolen ansåg att små barns rätt till negativ religionsfrihet skulle tillmätas stor betydelse mot bakgrund av att de är frågvisa och lättpåverkade under den perioden.²¹¹ Detta talar också för att barn borde ha rätt till negativ religionsfrihet i skolväsendet oavsett ålder.

Trots kritik i doktrin har Barnrättskommittén i flera fall tittat på länders lagstiftning rörande religionsfrihet och huruvida de innehar specifika åldersgränser då barn tillåts bestämma själva i religiösa frågor, och därmed kan sägas inneha full rätt till religionsfrihet.²¹² I Sverige återfinns sådan åldersgräns i förhållande till trossamfund då barn som fyllt 12 år inte kan inträda eller utträda ur ett trossamfund utan eget samtycke.²¹³ Oavsett vid vilken ålder barnet skall anses ha uppnått full autonomi i förhållande till sina föräldrar vad gäller religionsfrihet kan dock argumenteras för att föräldrars rätt till ledning inte är ett hinder mot att anse att barn har rätt till religionsfrihet i skolan, som dessutom är offentligt finansierad. Statens roll är att inte kränka barnets rätt till religionsfrihet men samtidigt respektera föräldrars rätt att ge barnet ledning. Att tillförsäkra barnet full rätt till egen religionsfrihet, i vart fall negativ sådan, kan inte anses strida mot denna föräldrarätt. Detta då föräldrar mycket väl kan genomföra sin ledning under annan tid, det behöver inte vara på bekostnad av att barnet får en neutral utbildning i en offentligt finansierad skola. Föräldrars rätt till ledning behöver således inte utesluta barns rätt till negativ religionsfrihet. Jämförelse kan göras med målet *Kjeldsen m.fl. mot Danmark* där Europadomstolen konstaterade att undervisning som sker på ett objektiva, icke-indoktrinerande och vetenskapligt sätt och som dessutom kan anses vara av allmänt intresse i en demokratisk stat inte påverkar föräldrars rätt att ge sina barn råd eller guida dem i enlighet med sina egna religiösa eller filosofiska övertygelser.

Sammanfattningsvis kan konstateras att barn enligt barnkonventionen behöver ges förutsättningar för att självständigt kunna utöva sin religionsfrihet ju äldre de blir, vilket kan realiseras genom att deras rätt till negativ religionsfrihet respekteras i skolan. Att tillförsäkra dem sådan rätt kan inte heller ses som en inskränkning av föräldrars rätt till ledning enligt artikel 14(2). Mot bakgrund av ovanstående resonemang kring barns rätt till religionsfrihet skall utgångspunkten för vidare analys vara att barn har rätt till negativ religionsfrihet i skolan i Sverige. Vad den rätten innebär och om religiösa friskolor kan anses strida mot den skall behandlas nedan. Utgångspunkten kommer vara att analysera regeringsformen och EKMR.

²¹⁰ CRC, *General comment no. 7*, p. 17.

²¹¹ Se Dahlab mot Schweiz.

²¹² Se Langlaude, s. 493-494 och Van Bueren, s. 159.

²¹³ Se TroL 4 §.

Som behandlats i avsnitt 5.3.1. skall barnkonventionen artikel 14(1) och 14(3) anses överensstämma med den senare, varför någon separat analys av denna inte kommer att ske. Det skall dock påpekas att mot bakgrund av att barnkonventionen artikel 14 redogör för att det är barnets rätt som behandlas bör den ses som en förstärkning och markering av att barn är bärare av egen religionsfrihet.

6.2.2. Statens roll

Staten är den aktör som är skyldig att respektera barns rätt till religionsfrihet. I regeringsformen uttrycks det som att var och en gentemot *det allmänna* är tillförsäkrad religionsfrihet och i EKMR samt barnkonventionen är det *konventionsstaterna* som skall respektera barnets rätt till religionsfrihet.²¹⁴ Detta innebär inledningsvis att riksdagen är ansvarig för den lagstiftning som finns på skolområdet och således skyldiga att respektera barns rätt till religionsfrihet då den reglerar kring konfessionella inslag i skolan. Vidare är det regeringen som, när den utfärdar förordningar, skall se till att barns rätt till religionsfrihet respekteras. För skolans del tar detta sig störst uttryck i de läroplaner som regeringen beslutar om. Den lagstiftning och de styrdokument som rör skolan skall tillämpas såväl av kommunala som av fristående skolor. Vidare anses en skola utföra myndighetsutövning oavsett om huvudmannen är offentlig eller enskild. Detta innebär således att även religiösa friskolor måste respektera rätten till religionsfrihet i sin verksamhet. Fokus skall dock som nämnts tidigare inte fästas vid själva verksamheten i skolorna utan SkoL 1 kap. 7 § som tillåter dem samt de förutsättningar som anges där i.

6.2.3. Positiv religionsfrihet

Den positiva religionsfriheten innebär enligt regeringsformen och EKMR främst en rätt för en person att utöva den religion som denne valt av egen fri vilja.²¹⁵ Begreppet utöva är inte definierat i regeringsformen men är enligt doktrin i princip liktydigt med att tro.²¹⁶ Detta då propositionen pekat på att alla handlingar som ger uttryck för religionen skall ses som sådana handlingar, så som ett yttrande i enlighet med yttrandefriheten, och inte som ett utövande av religionen.²¹⁷ Detta innebär också att den absoluta karaktär som bestämmelsen i regeringsformen getts möjligen inte är så absolut i praktiken. I EKMR artikel 9 finns däremot

²¹⁴ Se RF 2 kap. 1 § 1 st. p. 6, RF 2 kap. 2 §, EKMR artikel 9 och barnkonventionen p1a2.

²¹⁵ Se RF 2 kap. 1 § 1 st p. 6 och EKMR artikel 9(1).

²¹⁶ Bull och Sterzel, s. 72.

²¹⁷ Prop. 1975/76:209 s. 115.

några exempel på vad utövande kan innebära, så som gudstjänst eller andra ritualer. Dessa uttryck för religionen kan dock inskränkas i enlighet med artikel 9(2).

Under förutsättning att ett barn kan anses inneha den religion som en specifik religiös friskola inriktar sig mot kan sådana skolor ses som något positivt. Detta då de möjliggör utövandet av religionen under skoldagen genom att tillåta religiösa inslag i utbildningen, så som böner eller andra inslag som inbegriper bekännande till en specifik religion. Att religiösa friskolor skulle vara det enda sättet att tillgodose barns rätt till positiv religionsfrihet kan dock inte anses vara riktigt. Regeringen har pekat på att kravet på att den kommunala skolan skall vara icke-konfessionell endast riktar sig till huvudmannen. Detta innebär att barn mycket väl kan anordna aktiviteter på raster som innehåller konfessionella inslag och som sedan får bedömas utifrån allmänna regler om yttrandefrihet.²¹⁸

Det borde också finnas möjligheter att i en kommunal skola anordna exempelvis bönerum dit troende elever kan vända sig under raster eller liknande för att utöva sin tro utan att påverka andra elever. Att inte tillåta konfessionella skolor behöver således inte innebära att möjligheten till utövande av en religion, det vill säga positiv religionsfrihet inskränks. Det ena behöver inte utesluta det andra här heller.

6.2.4. Innebörden av negativ religionsfrihet och religiösa friskolor

Konfessionella inslag i utbildningen kan exempelvis ta sig uttryck i form av bordsbön eller konfirmationsläsning. Kravet för deltagande i sådana inslag är dock att det skall vara frivilligt enligt SkoL 1 kap. 7 §. Mot bakgrund av att deltagandet skall vara frivilligt och då barnet skall få vara med och bestämma om detta kan det hävdas att någon kränkning av den negativa religionsfriheten inte kan föreligga. Om så verkligen är fallet skall analyseras nedan mot bakgrund av den utredning som gjorts, inledningsvis i regeringsformen och därefter EKMR. Fokus måste således fästas vid huruvida det frivilliga deltagandet i sig kan innebära ett brott.

I RF 2 kap. 2 § stadgas bland annat att ingen får tvingas av det allmänna att tillkännage sin åskådning i religiöst hänseende. Om ett barn väljer att inte delta i ett konfessionellt inslag kan frågan ställas om de tvingas att tillkännage sin åskådning i religiöst hänseende då det motsatsvis kan tolkas att barnet i vart fall inte tillkännager sig till den specifika religion som skolan inriktar sig mot. I ljuset av RÅ 1984 2:52 är svaret förmodligen nej. Målet behandlade rekvisitet *tvång* i förhållande till deltagande i demonstration enligt RF 2 kap. 2 §, men resonemanget kan appliceras även i förevarande fall vad gäller frågan om vad tvång skall anses innebära. I målet prövades frågan huruvida barns deltagande i ett demonstrationståg kunde anses vara tvingande.

²¹⁸ Prop. 2009/10:165 s. 227.

Mot bakgrund av att deltagande i demonstrationen var avhängigt föräldrarnas medgivande ansåg domstolen inte att det innebar ett tvång i bestämmelsens mening. I ljuset av detta rättsfall går det att dra slutsatsen att barns rätt till negativ religionsfrihet inte kränks i religiösa friskolor eftersom deltagandet är frivilligt och föräldrar tillsammans med barnet beslutar om detta.

Enligt FB 6 kap. 11 § utövar vårdnadshavarna bestämmanderätten i frågor som rör barnets personliga angelägenheter och skall ta större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål i takt med stigande ålder och utveckling. Mot bakgrund av detta är det föräldrarna som bestämmer om barnet skall delta i konfessionella inslag eller inte och barnet får med tiden mer inflytande över sådana frågor. Ett medgivande av föräldrarna till deltagande skulle alltså i enlighet med ovanstående rättsfall innebära att barnets rätt att inte tillkännage sin åskådning i religiöst hänseende inte kränks. I ljuset av de rekvisit som lagstiftningen ställer upp i regeringsformen är det därför svårt att se att barns rätt till religionsfrihet kränks. Det föreligger heller inga möjligheter att enligt regeringsformen inskränka rätten till negativ religionsfrihet då friheten är absolut. Det kan dock ifrågasättas hur reell denna frivillighet som tillerkänns barnet är. Om barnet både privat i hemmet och i skolan fostrats in i en tro går det att argumentera för att barnet, då det är tillräckligt moget att själv välja, redan indoktrinerats till att tro på ett visst sätt och bekänna sig till en viss religion.

Regeringsformen är dock inte de enda regler som Sverige måste förhålla sig till. EKMR har stort inflytande på svensk rätt och skyddar rätten till negativ religionsfrihet. Konventionen innehåller också ett större mått av tolkningsutrymme för vad som kan innefattas i rätten till negativ religionsfrihet. Som argumenterats för ovan är det svårt att tolka in ett brott mot den negativa religionsfriheten i regeringsformen. Däremot synes Europadomstolen ha en annan syn på detta och ge friheten ett större tolkningsutrymme. Vad som skall behandlas nedan är således främst hur reell denna frivillighet kan anses vara och om det verkligen spelar någon roll att lagen föreskriver att deltagande skall vara frivilligt, eller om det strider mot den negativa religionsfriheten trots detta.

Inledningsvis skall konstateras att EKMR inte innehåller någon uttrycklig rätt till negativ religionsfrihet. Frågan har däremot behandlats i ett antal rättsfall, dock i begränsad omfattning. Det mål där Europadomstolen för första gången förklarade att artikel 9 även skyddar negativ religionsfrihet är *Kokkinakis mot Grekland*. I målet beskrev domstolen religionsfrihet som ett av de grundläggande fundamenten för ett demokratiskt samhälle. De markerade också att artikel 9 inte bara är till för de som vill utöva den religion de valt, utan att den även är värdefull för ateister, agnostiker, skeptiker och de som väljer att inte tillhöra någon religion alls.²¹⁹ Vidare konstaterade Europadomstolen i *Buscarini mot San Marino* att religionsfrihet innefattar rätten att inneha eller att inte inneha en religion samt rätten att utöva eller inte utöva en religion.²²⁰

²¹⁹ Kokkinakis mot Grekland p. 31.

²²⁰ Buscarini mot San Marino p. 34.

Genom dessa två mål har Europadomstolen alltså fastslagit att den negativa religionsfriheten är lika skyddsvärd som den positiva och att den definitivt omfattas av rätten till religionsfrihet i artikel 9.

Vad rätten till negativ religionsfrihet verkligen innebär och var gränserna för den går måste dock prövas från fall till fall. Något mål som specifikt rör huruvida religiösa friskolor som sådana strider mot barns rätt till negativ religionsfrihet finns inte. En rimlig förklaring till detta är att föräldrar placerar sina barn i sådana skolor då de överensstämmer med föräldrarnas tro och det vore då märkligt av dem att anse att de strider mot barnets rätt till negativ religionsfrihet. Följande diskussion rör således principer som skulle kunna bli aktuella i ett mål om huruvida de religiösa friskolorna i Sverige strider mot barns rätt till negativ religionsfrihet.

I målet *Buscarini mot San Marino* ansåg domstolen att det faktum att någon för att inneha ett offentligt ämbete var tvungen att svära trohet till en specifik religion inte var tillåtet. Ett sådant förfarande kunde enligt Europadomstolen inte heller motiveras med att vara nödvändigt i ett demokratiskt samhälle, varför ett brott mot artikel 9 ansågs vara begånget. Att koppla detta rättsfall till deltagande i konfessionella inslag i skolan är dock inte helt lätt eftersom det inte är en förutsättning att svära trohet till en annan religion för att inte delta i sådana inslag utan det räcker att avstå. Ett betydande rättsfall i sammanhanget är dock *Alexandridis mot Grekland* där domstolen uttalade att den negativa sidan av religionsfriheten omfattar individens rätt att inte tvingas bekänna sig till en religion eller att tvingas utöva den religion man har. Europadomstolen konstaterade vidare i detta mål att en person inte är skyldig att agera på ett sådant sätt att slutsatser kan dras kring huruvida personen har eller inte har en viss tro. Detta kan således tolkas som att en person i det offentliga rummet gentemot staten inte skall behöva visa några religiösa yttringar av något slag, varken direkt eller indirekt så att slutsatser kan dras av huruvida personen innehar eller inte innehar en religion.

I enlighet med resonemanget domstolen för i *Alexandridis mot Grekland* kan således konstateras att det faktum att barn måste ta ställning till huruvida de vill delta i konfessionella inslag eller inte bryter mot deras rätt till negativ religionsfrihet. Detta genom att det kan dras slutsatser av huruvida de innehar eller inte innehar en religion, oavsett om detta sker med stöd av föräldrarna i enlighet med FB 6 kap. 11 §. Det handlar således inte om tvång i regeringsformens bemärkelse men deltagandet kan inte sägas präglas av frivillighet om ett avstående från deltagande kräver att barnet agerar på ett sådant sätt att slutsatser kan dras kring huruvida det har eller inte har en viss tro. Att ändra på lagen så att deltagandet inte präglas av frivillighet skulle naturligtvis göra saken än värre, varför det inte är ett alternativ. Med hänsyn till Alexandridis-målet kan således hävdas att barns rätt till negativ religionsfrihet enligt artikel 9 kränks.

Enligt EKMR artikel 9(2) föreligger dock en möjlighet att rättfärdiga en begränsning av rätten till negativ religionsfrihet, under förutsättning att begränsningen är föreskriven i lag och anses

som nödvändig i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till något av de syften som anges i artikeln. I *Buscarini mot San Marino* prövade inte domstolen statens försvar till inskränkningen med hänvisning till att det inte kunde anses vara nödvändigt i ett demokratiskt samhälle att tvingas svära trohet till en specifik religion för att få en plats i parlamentet. Domstolen gav dock ingen utförlig förklaring till hur de resonerade utan konstaterade enbart att det inte var nödvändigt i ett demokratiskt samhälle. När det gäller religiösa friskolor och utövande av religion, så som genom en bön, handlar det inte om tvång i samma bemärkelse som i *Buscarini mot San Marino*. Detta då det inte får någon konsekvens om barnet väljer att avstå från ett konfessionellt inslag utöver att slutsatser kan dras av vilken religion de har eller inte har, vilket i sig inte är tillåtet i enlighet med *Alexandridis mot Grekland*. Det är således inget ”yttre moment” som står på spel om barnet väljer att inte delta i konfessionella inslag till skillnad från *Buscarini mot San Marino* där personerna förlorade sin plats som representanter för folket i parlamentet om de inte svor eden. Det går därför inte att avfärda möjligheten att begränsningen av barns rätt till negativ religionsfrihet skulle kunna vara tillåten om den uppfyller kraven i artikel 9(2).

Eftersom det som kan hävdas vara en inskränkning, det vill säga Skoll 1 kap. 7 §, är föreskriven i lag uppfylls det första kravet för att det skall vara en tillåten inskränkning enligt EKMR artikel 9(2). Vidare skall inskränkningen vara nödvändig i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till någon av de grunder som anges i artikeln. Det är svårt att se vilken grund Sverige skulle kunna åberopa. Till skillnad från målet *Dahlab mot Schweiz* är det inte någon annans positiva religionsfrihet som är ett motstående intresse utan staten måste kunna åberopa någon av de grunder som finns i artikeln. Ett möjligt syfte som skulle kunna åberopas är till skydd för andra personers fri- och rättigheter där föräldrars rätt enligt EKMR p1a2 andra meningen är en sådan rättighet. Däremot får förevarande uppsats ses som en helhet vilket också nämns i inledningen till den. Detta innebär att en sådan invändning inte vore möjlig då analysen i förra avsnittet ledde till att ett förbud av religiösa friskolor inte kan anses strida mot föräldrarätten i EKMR p1a2. Ett annat möjligt försvar skulle kunna vara att det är till skydd för allmän ordning exempelvis med hänsyn till någon form av tradition likt fallet *Lautsi mot Italien* där kors ansågs tillåtna på väggarna i skolor.²²¹ Här skall dock inte olika försvar från statens sida behandlas närmare, då det handlar om spekulationer. Däremot kan påpekas att svenska staten uppenbarligen anser att religiösa friskolor är kompatibla med barns rätt till negativ religionsfrihet, vilket borde innebära att staten kan hänvisa till något av syftena i 9(2) vid en eventuell prövning. I annat fall får det förväntas att åtgärder skulle vidtas.

I vilket fall som helst måste syftet svara mot att vara nödvändigt i ett demokratiskt samhälle varvid staten har ett mått av tolkningsutrymme. Precis som konstaterats i tidigare avsnitt om detta tillerkänner Europadomstolen medlemsstaterna ett mått av tolkningsutrymme när de skall

²²¹ Observera att detta rättsfall behandlas under avsnitt 4.2 då det även hade betydelse för den artikeln.

tillämpa konventionen mot bakgrund av att synen på religion skiljer sig åt i de olika länderna. I Europa råder ingen samsyn gällande religionens plats i samhället och Europadomstolen har till och med uttryckt att vad gäller just detta kan staterna generellt sett ges ett större tolkningsutrymme i frågor som rör religion och tro.²²² Vidare har de konstaterat i *Dahlab mot Schweiz* att ett större mått av tolkningsutrymme kan lämnas till staten då situationen handlar om inskränkning av en vuxens rätt till positiv religionsfrihet till förmån för små barns rätt till negativ religionsfrihet. Detta då små barn enligt Europadomstolen är lättpåverkade och därmed mer skyddsvärda.²²³

I enlighet med detta senare mål går det att argumentera för det omvända, nämligen att staten borde ha mindre tolkningsutrymme när det gäller inskränkning av barns rätt till negativ religionsfrihet. När staten i målet hade att väga inskränkning av en vuxen kvinnas rätt till positiv religionsfrihet gentemot barns rätt till negativ religionsfrihet valde de att prioritera barns rätt. Europadomstolen tillät detta och hänvisade till att staten har ett större tolkningsutrymme att inskränka en vuxen persons positiva religionsfrihet när små barns rätt till negativ religionsfrihet står på spel på grund av barns skyddsvärde. Förevarande uppsats handlar inte om att barns rätt till negativ religionsfrihet ställs mot en vuxen persons positiva frihet. I detta fall handlar det istället om statens ”intresse” av att tillåta religiösa friskolor gentemot barns rätt att vara fria från inslag av bekännande karaktär i skolan. Men mot bakgrund av resonemanget i *Dahlab mot Schweiz* borde statens tolkningsutrymme vad gäller inskränkning av barns rätt vara mindre med hänvisning till deras skyddsvärde.

I slutändan är det Europadomstolen som har sista ordet gällande huruvida en inskränkning av barns rätt till religionsfrihet kan anses föreligga samt om detta i så fall kan tillåtas enligt artikel 9(2). Ytterligare spekulationer skall därför inte göras utan det är tillräckligt med ovan nämna principer som analyserats i förhållande till svensk lagstiftning.

6.2.4. Bör religiösa friskolor förbjudas?

Ovan förda resonemang är ett sätt att se på den reglering som finns kring religiösa friskolor i Sverige idag och hur barns rätt till negativ religionsfrihet tillgodoses genom lagstiftningen. Det är en god tanke att deltagande i konfessionella inslag skall vara frivilligt. Men om religionsfriheten skall ses som barnets egen är det ändå inte fullt kompatibelt med EKMR artikel 9 och kravet på att en person inte skall behöva agera på ett sätt så att slutsatser kan dras av huruvida personen innehar en specifik religion eller inte.²²⁴

²²² Murphy mot Irland.

²²³ Dahlab mot Schweiz.

²²⁴ Se Alexandridis mot Grekland.

Det är inte heller helt klart hur barns rätt till religionsfrihet skall behandlas i förhållande till barnets föräldrar och deras rätt till ledning som återfinns i barnkonventionen artikel 14(2). Däremot kan ovan förda resonemang om att deras rätt till ledning inte påverkas enbart för att skolan är helt och hållet sekulär och icke-konfessionell i både undervisning och utbildning mycket väl fungera. Det handlar om att väga olika intressen mot varandra, vilket denna del av uppsatsen ämnat göra. Föräldrar kan fortfarande leda sina barn utanför skolan där staten inte har någon förpliktelse gentemot barnet på samma sätt.

Precis som pekats på tidigare har Europadomstolen sista ordet vad gäller tolkning av EKMR och därmed huruvida ett brott har begåtts gentemot barn och deras rätt till negativ religionsfrihet. Även om den lagstiftning som finns rörande offentligt finansierade religiösa friskolor i sig inte skulle utgöra ett brott mot artikel 9 kan den verksamhet som pågår i skolorna bryta mot både regeringsformen och EKMR. Möjligheten till offentlig finansiering av religiösa friskolor förefaller skapa en plattform för såväl fungerande skolor som för skolor som är mer eller mindre tveksamma vad gäller lagstiftningens efterlevnad. Senast 3 december 2016 rapporterades om att ett barn i en religiös friskola inte fick lämna bordet utan att ha bätt bordsbön och sagt amen.²²⁵ Om detta inte strider mot barns rätt till negativ religionsfrihet strider det i vart fall mot SkoL 1 kap. 7 § vad gäller det faktum att deltagande i konfessionella inslag skall vara frivilligt.

Vidare kan pekas på de två skolor som presenterades i kapitel 2, nämligen Al-Azharskolan och Laboraskolan. Gällande Al-Azharskolan kan det exempelvis noteras att det föreligger svårigheter att skilja på begreppen undervisning och utbildning. Skolinspektionen granskade endast huruvida utbildningen kunde anses vara likvärdig mellan pojkar och flickor. Eftersom rektorn motiverade uppdelningen med att en stor del av skolans elever har muslimsk kulturbakgrund går det i stället tolka på ett sådant sätt att uppdelningen grundar sig i religiösa föreställningar av hur könen skall förhålla sig till varandra. Mot bakgrund av att konfessionella inslag inte får ges utrymme i undervisning, vilket en lektion i idrott och hälsa utgör, så borde inte de religiösa uttrycken i form av uppdelning av kön heller få göra det. Det går således att argumentera för att religion tillåts ta plats i undervisningen trots att detta är förbjudet enligt gällande lagstiftning. Att Skolinspektionen inte tog upp detta i sitt beslut eller över huvud taget reflekterade över det kan tolkas som att svårigheten i att skilja på undervisning och utbildning samt att religion möjligen ses som ett känsligt ämne tar över. I vart fall borde Skolinspektionen tagit upp frågan och gett det en förklaring istället för att fokusera enbart på likvärdigheten i utbildningen.²²⁶

Laboraskolan kan i sin tur främst anses vara problematisk då verksamheten är så pass sluten som den är. Skolinspektionen har visserligen utövat tillsyn över verksamheten och har efter

²²⁵ Folkbladet. *Amenvägrande barn straffades*, 2016-12-03.

²²⁶ Se avsnitt 2.1 för närmare beskrivning samt referenser.

omfattande kritik hävdar att skolan förbättrat sig. Hur det ser ut i verkligheten kan dock diskuteras mot bakgrund av berättelser från personer som haft insyn i verksamheten.²²⁷ Barnen synes inte ges några möjligheter att utvecklas i sin egen religionsfrihet mot bakgrund av hur rörelsen som sådan ser ut. Bland annat sker selektion av material som används i undervisningen baserat på hur rörelsen vill att barnen skall uppfatta omvärlden. Återigen skall påminnas om att det möjligen inte är tillåtandet och lagstiftningen kring religiösa friskolor som i sig strider mot barns rätt till religionsfrihet. Däremot utgör Laboraskolan ett ypperligt exempel på en sådan skola som kan utgöra en plattform för indoktrinering där barnen inte själva kan förverkliga sin religionsfrihet eller ges verktyg för att utöva denna rätt självständigt.

Mot bakgrund av ovanstående kan konstateras att även om barns rätt till negativ religionsfrihet vid en prövning inte skulle anses vara kränkt i regeringsformens eller EKMR:s mening skulle verksamheten i skolorna i sig kunna göra det, det vill säga hur den enskilde huvudmannen bedriver verksamheten. Med hänsyn till att det således i vart fall finns en risk att barnets rätt till religionsfrihet kränks borde religiösa friskolor förbjudas. Detta stärks ytterligare av att föräldrars rätt enligt EKMR p1a2 inte kan anses kränkas genom ett förbud²²⁸ och att statens intresse av att ha kvar skolorna då borde vara underordnat barns rätt till negativ religionsfrihet.

²²⁷ Se avsnitt 2.2 för närmare beskrivning samt referenser.

²²⁸ Se avsnitt 6.1.4.

7. Slutsats

Ambitionen med uppsatsen var att utifrån ett helhetsgrepp diskutera förbud av religiösa friskolor. Avstamp togs i den rådande samhällsdebatten där både för- och motargument till religiösa friskolor har diskuterats intensivt. Syftet har sedan varit att analysera huruvida Sverige *kan* och *bör* förbjuda religiösa friskolor utifrån givna bestämmelser.

För att svara på om Sverige kan förbjuda religiösa friskolor fästes fokus på EKMR p1a2 som stadgar en rätt för föräldrar att tillförsäkra sina barn en sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse. Två rättsfall från Europadomstolen tillmättes stor betydelse i utredningen då dessa är mycket vägledande på området. Mot bakgrund av rättsfallen drogs slutsatsen att EKMR p1a2 inte hindrar Sverige från att förbjuda religiösa friskolor. Detta till stor del på grund av att svensk lagstiftning redan kräver att all undervisning skall vara icke-konfessionell samt att alla skolformer oavsett huvudman skall tillämpa samma läroplaner. Bestämmelsen kan således sägas ha mist sin funktion i Sverige och så länge undervisningen är objektiv, kritiskt och pluralistisk kan undervisningen i skolan inte anses strida mot föräldrarätten i EKMR p1a2.

Vidare gjordes en utredning av religionsfriheten i tre regleringar; regeringsformen, EKMR och barnkonventionen. Detta för att utreda vad barns rätt till religionsfrihet innebär, främst negativ frihet, det vill säga frihet från religion. Barnkonventionen användes främst för att avgöra vilken rätt barn har till egen religionsfrihet och mot bakgrund av analysen av den i avsnitt 6.2.4 ansågs barn kunna inneha rätt till negativ religionsfrihet i skolan. Regeringsformen visade sig relativt svårtillämplig och inte vidare applicerbar i förevarande uppsats. Ett rättsfall behandlades dock men ledde efter en analys inte till att barns rätt till negativ religionsfrihet kunde anses vara kränkt. EKMR däremot tog en större plats då Europadomstolens praxis öppnade upp för en vidare tolkning av vad negativ religionsfrihet innebär. Mot bakgrund av analysen av dessa drogs slutsatsen att SkolL 1 kap 7 § skulle kunna strida mot EKMR artikel 9. Därav diskuterades även begränsningsgrunderna i artikel 9(2) där ett försvar mot inskränkningen ansågs vara svårmotiverat främst då det gäller små barn.

Mot bakgrund av att Europadomstolen har sista ordet vad gäller tolkning av EKMR skedde diskussionen främst utifrån principer i praxis och något definitivt svar kan därför inte ges huruvida SkolL 1 kap. 7 § kränker barns rätt till religionsfrihet. Däremot drogs slutsatsen att religiösa friskolor än dock *bör* förbjudas då de förefaller skapa en plattform för verksamheter där Skolinspektionen har dålig insyn och där barns rätt till religionsfrihet i vart fall riskerar att kränkas.

8. Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1953:32. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående avgivande av förklaring enligt artikel 46 i den europeiska konventionen angående skydd.*

Prop. 1973:90. *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m.*

Prop. 1975/76:209. *Om ändring i regeringsformen.*

Prop. 1982/83:1. *Om skolor med enskild huvudman m.m.*

Prop. 1989/90:107. *Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.*

Prop. 1990/91:18. *Om ansvaret för skolan.*

Prop. 1991/92:95. *Om valfrihet och fristående skolor.*

Prop. 1993/94:117. *Inkorporering av EKMR och andra fri- och rättighetsfrågor.*

Prop. 2009/10:80. *En reformerad grundlag.*

Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet.*

Statens offentliga utredningar

SOU 2016:19. *Barnkonventionen blir svensk lag.*

Förordningar

SKOLFS 2010:37. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet Lgr11*, 2016, Skolverket, Stockholm, 2011. Tillgänglig: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2575 (Hämtad: 2016-12-01).

SKOLFS 2011:1045. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola GY2011*, Skolverket, Stockholm, 2011. Tillgänglig: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2705 (Hämtad: 2016-12-01).

Kommittédirektiv

Dir. 2013:35, kommittédirektiv, *Översyn av barnets rättigheter i svensk rätt.*

Dir. 2015:17, kommittédirektiv, *Tilläggsdirektiv till Barnrättsutredningen.*

Rättspraxis

Högsta förvaltningsdomstolen

RÅ 1984 2:52

Europadomstolen

Alexandridis mot Grekland, ansökan nr. 19516/06, dom av den 21 februari 2008.

Buscarini och andra mot San Marino, ansökan nr. 24645/94, dom av den 18 februari 1999.

Campbell och Cosans mot Storbritannien, ansökan nr. 7511/76; 7743/76, dom av den 25 februari 1982.

Dahlab mot Schweiz, ansökan nr. 42383/98, beslut av den 15 februari 2001.

Eriksson mot Sverige, ansökan nr. 11373/85, dom av den 22 juni 1989.

Eweida och andra mot Storbritannien, ansökan nr. 48420/10; 59842/10, 51671/10; 36516/10, dom av den 15 januari 2013.

Kjeldsen, Busk Madsen och Pedersen mot Danmark, ansökan nr 5095/71; 5920/72; 5926/72, dom av den 7 december 1976, p. 14.

Kokkinakis mot Grekland, ansökan nr. 14307/88, dom av den 25 maj 1993

Lautsi och andra mot Italien, ansökan nr. 30814/06, dom av den 18 mars 2011.

Lee mot Storbritannien, ansökan nr. 25289/94, dom av den 18 januari.

Murphy mot Irland, ansökan nr. 44179/98, dom av den 10 juli 2003.

Mål om vissa aspekter rörande lagstiftningen kring språkanvändningen inom utbildning i Belgien (min översättning) mot Belgien, ansökan nr 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64, dom av den 23 juli 1968.

Otto-preminger-Institutet mot Österrike, ansökan nr. 13470/87, dom av den 20 september 1994.

Beslut från skolinspektionen

Skolinspektionen, beslut dnr 42-2014:4698.

Skolinspektionen, beslut dnr 44-2014:3160.

Litteratur

Bull, Thomas och Sterzel, Fredrik. *Regeringsformen – en kommentar*, 2 uppl. Lund: Studentlitteratur AB, 2013.

Cameron, Iain. *An introduction to the European Convention on Human Rights*, 7 uppl. Uppsala: Iustus förlag AB, 2014.

Fahlbeck, Reinhold. *Bed och arbeta – om religionsfrihet i arbetsliv och skola*, Malmö: Liber AB, 2011.

Nilsson, Christer. *Sekternas sekt*, Stockholm: Proprius förlag, 1986.

Petrén, Gustaf och Ragnemalm, Hans. *Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar*, 12 uppl. Stockholm: Liber Förlag, 1980.

Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – ämne, material, metod och argumentation*, 3. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2015.

United Nations Children's Fund – FN:s barnfond, *Handbok om barnkonventionen*, Stockholm: UNICEF, 2008. Även tillgänglig:
http://www.manskligarattigheter.se/dm3/file_archive/080125/81db21f2994036a27e03853ac1d679b7/Handbok%20om%20barnkonventionen%20-%20UNICEF.pdf (Hämtad 2016-12-05).

Van Bueren, Geraldine. *The International Law on the Rights of the Child*, Dordrecht: Nijhoff, 1995.

Avhandlingar

Enkvist, Victoria. *Religionsfrihetens rättsliga ramar*, Diss., Uppsala universitet, 2013.

Sundin, Klasson. Maria, *Barnets religionsfrihet – en villkorad rättighet?* Diss., Uppsala universitet, 2016.

Artiklar

Langlaude, Sylvie. *Children and Religion under Article 14 UNCRC: A Critical Analysis*, The International Journal of Children's Rights 16 nr. 4 (2008): 475-504.

Scolnicov, Anat. *The Child's Right to Religious Freedom and Formation of Identity*. The International Journal of Children's Rights 15 nr. 2 (2007): 251-267.

Övrigt

Dokument från FN

UN Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden*, 2015, UN Doc. CRC/C/SWE/CO/5 Tillgänglig: www.undocs.org/CRC/C/SWE/CO/5 (Hämtad 2016-12-05).

UN Committee on the Rights of the Child, General comment no. 7: *Implementing child rights in early childhood*, UN Doc. CRC/C/GC/7/Rev.1, 2005, Tillgänglig: www.undocs.org/CRC/C/GC/7/Rev.1 (Hämtad 2016-12-03).

UN Committee on the Rights of the Child, *Summary record of the 317th meeting: Morocco*, 1996, UN Doc. CRC/C/SR.317 Tillgänglig: www.undoc.org/CRC/C/SR.317 (Hämtad: 2016-12-05).

Dokument från Europarådet/Europadomstolen

Europarådets direktorat för juridisk rådgivning, *Guide to Article 9 – Freedom of Thought, Conscience and Religion*. Tillgänglig: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_ENG.pdf (Hämtad: 2016-10-14).

Europarådets direktorat för juridisk rådgivning, *Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to education*. Tillgänglig: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf (Hämtad: 2016-10-14).

Internetkällor

Al-Azharskolan, *Skolans historia*. <http://alazharskolan.com/om-oss/> (Hämtad 2016-09-26).

Gustafsson, Göran. ”Plymouthbröderna”, *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/plymouthbr%C3%B6derna> (Hämtad 2016-10-15).

Karnov Internet. Jermsten, Henrik, Regeringsform (1974:152) Inledningen. (Hämtad 2016-10-17).

Karnov Internet, Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna bilaga 1, artikel 1, not 2 (Hämtad: 2016-10-24).

”Konfessionell”, *Nationalencyklopedin*.

<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/konfessionell> (Hämtad: 2016-12-15).

”Proselytism”, *Nationalencyklopedin*.

<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/proselytism> (Hämtad 2016-12-14).

Skolverket, *Skolverkets databas för jämförelsetal*.

<http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx?presel#tab-0> (Hämtad 2016-12-22).

Skolverket, *Vad styr verksamheten?* 2013. <http://www.skolverket.se/skolformer/karta-over-utbildningssystemet/grundskoleutbildning/grundskola/vad-styr-verksamheten-1.190428> (Hämtad 2016-10-17).

Tidningsartiklar

Björklund, Jan; Avci, Gulan; Malm, Fredrik och Nylander, Christer. *Vi vill sätta stopp för fler religiösa friskolor i Sverige*, Dagens Nyheter, 2016-09-12. Tillgänglig:

<http://www.dn.se/debatt/vi-vill-satta-stopp-for-fler-religiosa-friskolor-i-sverige/> (Hämtad 2016-09-20).

Dannerfjord, Per; Ericson, Emilia och Gustafsson, Ulf. *Religiösa skolor leder till segregering*, SVT Nyheter Opinion, 2016-07-01. Tillgänglig: <http://www.svt.se/opinion/replik-religionsfrihet> (Hämtad 2016-12-02).

Erfors, Eric. *Sätt stopp för nya religiösa friskolor*, Expressen, 2015-09-14. Tillgänglig: <http://www.expressen.se/ledare/satt-stopp-for-nya-religiosa-friskolor/> (Hämtad 2016-09-20).

Eriksson, Niklas. *Fridolin om könsuppdelad skolidrott: Inte acceptabelt*, Aftonbladet, 2016-08-29. Tillgänglig: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article23419949.ab> (Hämtad 2016-10-03).

Folkbladet. *Amenvägrande barn straffades*. 2016-12-03. Tillgänglig:

<http://www.folkbladet.nu/1741668/amenvagrande-barn-straffades-2> (Hämtad: 2016-12-19).

Hagström, Per. *Okej med könsuppdelat av religiösa skäl*, miVIDA, 2016-08-26. Tillgänglig:

<http://www.lararnasnyheter.se/mivida/2016/08/26/okej-konsuppdelat-religiosa-skal> (Hämtad 2016-09-26).

Ringqvist, Lena. *Religiösa friskolor farliga*, Svenska Dagbladet, 2005-04-03. Tillgänglig:

<http://www.svd.se/religiosa-friskolor-farliga> (Hämtad 2016-09-20).

Svensson, H, Anna. *S-politikern: "Man vrider klockan tillbaka"*, SVT nyheter, 2016-08-29. Tillgänglig: <http://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/s-politikern-man-vrider-klockan-tillbaka> (Hämtad 2016-10-03).

Uvell, Markus. *Obehaglig attack på religiösa friskolor*, SVT Nyheter Opinion, 2016-06-30. Tillgänglig: <http://www.svt.se/opinion/markus-uvell-om-friskolor> (Hämtad 2016-12-09).

Zetterman, Jacob. *Plymouthbröderna styrde hela hans liv*, Dagen, 2014-12-12. Tillgänglig: <http://www.dagen.se/dokument/plymouthbroderna-styrde-hela-hans-liv-1.305061> (Hämtad 2016-10-05).

Zetterman, Jacob. *Så svarade Kristdemokraterna om religiösa friskolor*, Dagen, 2016-09-16. Tillgänglig: <http://www.dagen.se/sa-svarade-kristdemokraterna-om-religiosa-friskolor-1.775891> (Hämtad 2016-12-09).

TV-program

Kalla fakta 2012. *Del 7 – Plymouthbröderna*. TV4-gruppen, TV4 2012-05-02. Tillgänglig: http://www.tv4play.se/program/kalla-fakta?video_id=2187495 (Hämtad 2016-10-19).

Jag, Emma Edetoft, registrerades på kursen Examensarbete HRO800, höstterminen 2016 och har inte omregistrerats eller deltagit vid något tidigare examinationstillfälle.